

RELIGIOONIPEDAGOOGIKA SISSEJUHATUS

Kursuse maht: 3EAP

Kursuse läbiviija: Olga Schihalejev (olgasch@ut.ee)

Õppetöö vormid:

- sissejuhatav loeng 2 t —
- e-õppe seminarid 34t —
- individuaalne töö 34t —
- kokkuvõttev seminar 2t

Kursuse eesmärgiks on, et kursusel osalenu: —

- tunneb religioonipedagoogika terminoloogiat; —
- analüüsib Eesti religioonipedagoogilist traditsiooni; —
- on teadlik religioonipedagoogika arengutendentsidest tänapäeva Euroopas ning hindab nende rakendusvõimalusi tänases Eestis; —
- tunneb religiooniõpetuse korraldamist reguleerivat seadusandlust;
- sõnastab, mõtestab ja konkretiseeri b religiooniõpetuse eesmärgid riikliku õppekava üldosast lähtudes.

Kursuse ülesehitus ja tööülesanded:

SEPTEMBER: Religioonipedagoogika terminoloogia. Koostatakse mõisteskeem, mille kohta antakse tagasiside kaastudengitele (10+5 punkti)

OKTOOBER: Religioonipedagoogika ajalooline areng Eestis ja praegune olukord Euroopas. Koostatakse teesid ajaloost, kaalutakse erinevate mudelite sobivust konteksti ning koostatakse referaat ühest pedagoogilisest mudelist (Teesid: 5+5p, mudeli foorum 5+5 p, referaat 20p+ foorum 5p)

NOVEMBER: Religioonipedagoogika teoloogilised alused (test 5 p) seadusandluse tundmine Eestis (test 5p) ja eurodirektiivid (apoloogia 15p),

DETSEMBER: religiooniõpetuse ainekavade areng ja sobivus riikliku õppekava üldeesmärkidega (võrdlus 15p)

Hindamine

— ... on kumulatiivne, igal nädalal tuleb sooritada õpiülesanne, mille eest saab punkte vastavalt antud ülesande töömahule.

Kursuse jooksul on võimalik saada kuni 100 p. Hinnatakse materjali omandatust, enesereflektiivsust, aktiivsust ning ülesannete esitamise õigeaegsust. Iga osahinde hindamiskriteeriumid on kirjeldatud vastava nädala juures.

- A 90-100 p, —
- B 80-89 p, —
- C 70-79 p, —
- D 60-69 p, —

- E 50-59 p, —
- F 0-49 p, plagiaat

KURSUSE MATERJALID

SEPTEMBER: RELIGIOONIPEDAGOOGIKA MÕISTED

1. RELIGIOONIPEDAGOOGIKA JA SELLE INTERDISTSIPLINAARNE OLEMUS (VÄLJAVÕTE PILLE VALGU DOKTORITÖÖST)

Traditsiooniliselt defineeritakse religioonipedagoogikat teadusena, mille uurimisobjektiks on usulise kasvatus teooria ja praktika. [1] Küsimusele, kas religioonipedagoogika on teoloogial või sotsiaalteadustel baseeruv teadusharu, saab vastata mitmeti. [2] Miks see nii on, aitab mõista lühiekskurss ajalukku.

Praktilise teoloogia osana on religioonipedagoogika kohta 19. sajandi lõpuni olnud kasutusel terminin *katehheetika*. Sajandivahetusel sündis Saksamaal kooli usuõpetuse uuendusliikumine, kus vanadest arusaamadest distantseerumise rõhutamiseks võeti kasutusele termin *religioonipedagoogika*. [3] Kui algul levis uus termin protestantlikes ringkondades, siis peagi võitis see populaarsust ka katoliiklaste seas. Uuele lähenemisviisile oli tunnuslik kaasaegse pedagoogika ja psühholoogia seisukohtade rakendamine kooli usuõpetuses vastukaaluks varasemale teoloogilisele dominantsile. Siinkohal on huvitav nimetada, et toonased uued ideed jõudsid ka Eestisse, mängides olulist rolli 1920tel toimunud kooli usuõpetuse reformis. [4]

Järgnevalt on religioonipedagoogika kujunenud usulise kasvatus ja õpetamise küsimustega tegelemist tähistavaks laiaks üldterminiks, sõltumata sellest, kus see kasvatus või õpetus toimub - kodus, koolis, kirikus vm. Saksa keeleruumis vastab sellele termin *Religionspädagogik*, soome keeles on kasutusel *uskonnonpedagogikka*. Inglise keeles on üldterminiks *religious education*.

Et religioonipedagoogika nii laiaks mõisteks kujunes, on selge ka see, et teoloogia ja sotsiaalteaduste, eeskätt kasvatusteaduste suhe selle raames võib olla õige erinev, sõltudes religioonipedagoogika konkreetsest valdkonnast, uuritavatest probleemidest või ka teoloogilisest ja ajaloolisest traditsioonist, kuhu uurija kuulub.

Viimase poole sajandi jooksul on religioonipedagoogika arengutes olnud jälgitav sotsiaalteaduste jätkuvalt kasvav roll. [5] Uued tuuled on kaasa toonud kiireid arenguid ja vägagi kriitilisi seisukohti varasema teoloogiakeskse lähenemise aadressil. Nii näiteks on väljapaistev Ameerika religioonipedagoog Gabriel Moran väitnud, et teoloogia hegemoonia on tõsiselt takistanud religioonipedagoogika arengut. [6]

Mida positiivset on uuendused endaga kaasa toonud? Eeskätt tuleb nimetada uurimismeetodite mitmekesisustumist. Traditsioonilistele, ajaloolisele ja süstemaatilisele meetodile on lisandunud erinevad sotsiaalteadustest pärit empiirilised uurimismeetodid. Tulemuseks on tervete uute uurimisvaldkondade sünd, nagu näiteks religioonipsühholoogia, religioonisotsioloogia või kaasaegsete õppimisteooriate rakendamine religioonipedagoogikas. Teisalt tuleb aga viidata ka nende arengute võimalikele ohtudele, kui sotsiaalteaduste kõrval jääb vaeslapse rolli teoloogia. Igasuguse toimiva sümbioosi eelduseks on tähelepanu pööramine kõigile osistele.

Tänapäeval on religioonipedagoogika kujunenud selgelt interdistsiplinaarseks teadusvaldkonnaks, kus oma roll on nii teoloogial kui ka kasvatusteadustel. Nagu eespool viidatud, võime seda mudelit pidada Eesti religioonipedagoogilisele mõttele omaseks juba 1920test aastatest alates. Religioonipedagoogika mõistmine interdistsiplinaarse teadusena on ka käesoleva uurimistöö aluseks.

Nagu mitmetes teistes teadusvaldkondades, on religioonipedagoogikaski võimalik eristada alusuuringuid ja rakendusuuringuid, lihtsustatult öeldes: teooriat ja selle teooria testimist praktikas. Religioonipedagoogikale on

iseloomulik, et teooriate loomine kasvab enamasti välja praktikast, tegelikus elus ette tulevatest küsimustest ja probleemidest. Sama skeemi järgi on sündinud ka käesolev uurimus, mis püüab luua Eesti kooli sobiva religiooniõpetuse teoreetilisi aluseid. Seega on tegemist alusuuringute hulka kuuluva tööga.

2. RELIGIOONIDIDAKTIKA

Religioonipedagoogika mõiste laienemine tõi esile vajaduse üldmõiste diferentseerimise ja terminoloogiliste täpsustuste järele. Esimeseks oluliseks lahknemiseks oli kirikus ja koolis toimuva eristamine.

Kirikus toimuvale usulisele kasvatusel ja õpetamisele suunatud religioonipedagoogika haru tähistamiseks on saksa keeles alates 1974. a. kasutusel termin *Gemeindepädagogik* [7], mille inglisekeelse vastena on käibele tulnud *parish education*. Eesti keeles võiks selle vasteks olla *kogudusepedagoogika*. Samas on mõeldav ka klassikalise mõiste *katehheetika* jätkuv kasutamine, nagu see on näiteks ka Eesti teoloogiliste kõrgkoolide õppekavades.

Koolis toimuva usulise kasvatusel ja õpetamise tähistamiseks on Godwin Lämmermann oma 1991. a. ilmunud raamatus "Grundriss der Religionsdidaktik" toonud käibele mõiste *religioonididaktika*. [8] Samas tuleb aga tunnistada, et kaasaja autorite kirjutistes ei ole religioonididaktika selgelt juurdunud tähendusväljaga termin, nii et ainuüksi sõnakasutuse põhjal käsitletavat valdkonda määratleda ei saa. [9]

Siinkirjutaja meelest on termini *religioonididaktika* kasutamine spetsiifiliselt koolis toimuvaga seoses küsitav. Miks? Sellele annab vastuse mõiste *didaktika* lähem vaatlus.

Sõna *didaktika*, eestikeelse vastega *õpetamisteadus*, on tuletatud kreekakeelsest sõnast *didaskoo*, mis tähendab õpetama, õppima, harjutama. Terminina võib mõistel olla erinev maht. See erisus on jälgitav juba alates 17. sajandist, mil didaktika mõiste kasutusele tuli. Kui Wolfgang Ratke (1571–1635) esituses oli didaktika eelkõige õpetamise kunst (sks. k *Lehrkunst*, *Lehrart*), nagu sageli tänapäevalgi, eriti kõnekeeles, siis Jan Amos Komensky (1652 – 1670) käsitluses oli mõiste oluliselt laiem õpetus haridusest. [10] Tänapäeva kasvatusteaduslikus kirjanduses tähistab didaktika kasvatusteaduse valdkonda, mille uurimisobjektiks on õpetamine ja õppimine, õppekavad ja planeerimine, õppimise ja õpetamise eesmärgid, õpisisu, õpi- ja õpetamise meetodid, õppimise juhtimine ning elloetletud valdkondi puudutavate uurimuspõhiste teooriate väljatöötamine. [11] Didaktikat on tavaks jaotada aladistsipliinideks. Nii näiteks eristatakse ülddidaktikat, mis tegeleb didaktika üldiste küsimustega ja ainedidaktikat, mis on seotud konkreetse ainevaldkonna õpetamisega. Kui selleks ainevaldkonnaks on religioon, saab kõnelda *religioonididaktikast*. Siin ongi põhjus, miks minu meelest ei saa seda mõistet kasutada ainult kooli kontekstis, sest eelpool loetletud didaktika uurimisküsimused on ju sama olulised ka kirikus toimuva seisukohast. Seega tuleb tunnistada, et *religioonididaktika* vajab terminina vähemalt meie keeleruumis teistsugust asendit. Selle määramisel saab abiks võtta järgmise mõttekäigu. Kui didaktikat käsitleda pedagoogika ühe aladistsipliinina, võib analoogiliselt näha ka *religioonididaktikat* *religioonipedagoogika* ühe valdkonnana. Sellest loogikast lähtudes tuleb nüüd otsida religioonididaktikale alamõistet, mis tähistaks kirikus toimuvale suunatud religioonididaktikat. Kui selleks valida R. Degenile toetudes *kogudusepedagoogika*, võib see mõjuda eksitavalt, sest selle mõiste maht on suurem, kui konkreetset didaktikaga seotu. Pakuksin siinkohal ühe võimalusena välja *katehheetika* sünonüümiks sobiva termini *usudidaktika*, mis lähtub arusaamast, et kirikus toimuv või kiriku poolt korraldatav kasvatus ja õpetus on suunatud eeskätt usulisele kasvatusel ja usu õpetamisele.

Milline termin võiks aga Eesti oludes märkida koolile suunatud religioonididaktikat? Sellele küsimusele aitab vastata pilk kooli.

Traditsiooniline nimi, millega on tähistatud vastavat kooli õppeainet, on *usuõpetus*. Paraku on aga selle sõna tähendusväli tänaseks nii oluliselt muutunud, et *usuõpetust* mõistetakse tihti eeskätt *usu õpetamisena* ja seega usuvabaduse põhimõtte rikkumisena. Selline interpreteerimise võimalus on tõesti ka eesti keele grammatika

kohaselt olemas, kui võtta aluseks nimisõnade kokku- ja lahkukirjutamise reeglite juht, mis käsitleb sihtisliku täiendiga omaette tähendusega ühendeid, kus täiendosa märgib objekti, millele põhiosaga väljendatud tegevus on suunatud. [12] Analoogiat näeme siin ka teiste õppeainete nimede puhul, nagu näiteks: *muusikaõpetus*, kus õpetatakse muusikat ja *perekonnaõpetus*, kus peaks õpetatama perekonnaelu. Usu õpetamine sekulaarses koolis on aga tõepoolest problemaatiline. Selle toob selgelt esile mõiste *usk* tähendus: hoiak, mis kujutab endast konkreetset suhtumist väärtusobjekti ja selle suhtumise läbielamist; ehk Uku Masingu määratlust kasutades: usk indiviidi hoiakuna on alandlik, leplik ja koordineeruda tahtev suhtumine üleloomulikku. [13]

Pikkade vaidluste tulemusena on tänaseks õppeaine nimetusena välja selekteerunud *religiooniõpetus*, mida on aktsepteerinud ka Eesti Kirikute Nõukogu. Sisuliselt haakub see termin ka aine õpisuga, kus keskseteks teemadeks on erinevad religioonid, kultuur ja eetika. Kuigi rangelt võttes võib *religiooniõpetust* mõista ühe religiooni õpetamisena, mahub siia ka mitmuslikkus (vrd nt *inimeseõpetus*, *arvutiõpetus*, *keeleõpetus*). See on oluline täiendus juhtimaks tähelepanu sellele, et religiooniõpetuse raames käsitletakse mitmeid religioone. Nüüd võib küsida, kas ei võiks terminiloomisel kasutada *religiooni* eestikeelset vastet *usund* ja sellest tuletada aine nimeks *usundiõpetus*? Tuleb tunnistada, et ratsionaalset põhjendust siin *religiooniõpetuse* eelistamisele pole. Siinkirjutajale näib subjektiivse hinnangu põhjal, et esiteks on *usuõpetus* ja *usundiõpetus* kõlaliselt liiga lähedased ja teiseks, pooleldi võõrkeelne *religiooniõpetus* näib võimaldavat õppijale suuremat distantseeritust [14]. Praegu jääb lootus, et kui tulevikus religiooniõpetus oma normaalse koha koolis tagasi võidab ja kired selle ümber vaibuvad, tuleb kõne alla ka aine nime eestindamine. Seniks olgu aga tema nimi *religiooniõpetus*, või siis sünonüümina rõhutatult *kooli usuõpetus*.

Religiooniõpetuse saksakeelseks vasteks on *Religionsunterricht*, inglise keeles tähistab sama mõistet *religious education* [15], soome keeles *uskonnonopetus*.

Tulles tagasi religioonididaktika kooliga seotud harule nime otsimise juurde, pakuksin õppeaine nimest tulenevalt terminiks *religiooniõpetuse didaktika*, mille objektiks on vastavalt kõik religiooniõpetuse õpetamise ja õppimisega seotu - ainekavad, eesmärgid, õpisisu, õpi- ja õpetamise meetodid, ning uurimuspõhiste teooriate väljatöötamine eelloetletud valdkondade kohta.

Saksakeelne vaste sellele terminile on eelpool nimetatud *Religionsdidaktik*. Inglise keeles sellist üldterminit pole ja kasutusel on vastavalt konkreetsemale objektile *research on teaching* (õppimine ja õpetamine), *curriculum development* (õppekavaarendus) või *teaching methods* (õpetamise metoodika). Soome keeles on vastavaks terminiks *uskonnon didaktiikka*.

[1] Kalevi Tamminen jt. Kuidas õpetan *usuõpetust*, 10.

Jarkko Seppälä. Uskonnon didaktiikka teologian ja kasvatustieteen kohtaamisena. – Markku Pyysiäinen, Jarkko Seppälä (toim). Uskonnonopetuksen käsikirja. Juva: WSOY – Kirjapainoyksikkö, 1998, 10.

Kalevi Tamminen, Lauhikki Vesä. Johdatus uskontokasvatukseen. Helsinki: Yliopistopaino, 1987, 16.

Karl Ernst Nipkow. Religionspädagogik. – Norbert Mette, Folkert Rickers (Hrsg.). Lexikon der Religionspädagogik. Neukirchen-Vluyn: Neukirchener, 2001, 1716ff.

[2] Karl Ernst Nipkow. *Op.cit.*

James Michael Lee. How to Teach: Foundations, Processes, Procedures. - Donald Rattcliff (ed). Handbok of Preschool Religious Education, Birmingham, Alabama: Religious Education Press, 1988, 180.

[3] Jarkko Seppälä, Uskonnon didaktiikka teologian ja kasvatustieteen kohtaamisena, 10.

[4] Pille Valk. Ühest heledast laigust Eesti kooli ajaloos.

[5] Timothy Lines. Systematic Religious Education. Birmingham Alabama: Religious Education Press. 1987, 233.

[6] Gabriel Moran. From obstacle to modest contributor. Theology in RE. – Norma H. Thompson (ed) Religious Education and Theology. Birmingham, Alabama: RE Press, 1982, 43.

[7] Roland Degen. Gemeindepädagogik. - Lexikon der Religionspädagogik., 682ff.

[8] Godwin Lämmermann. Grundriss der Religionsdidaktik. Stuttgart: W. Kohlhammer, 1991.

[9] Jarkko Seppälä. Uskonnon didaktiikka teologian ja kasvatustieteen kohtaamisena, 11.

[10] Lembit Andresen. Jan Amos Komensky. Tallinn: Tallinna [Pedagoogikaülikool](#), 1996, 10jj.

[11] Jarkko Seppälä. Uskonnon didaktiikka teologian ja kasvatustieteen kohtaamisena, 9.

Erkki Lahdes. Peruskoulun didaktiikka. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava, 1986, 87jj.

[12] Tiiu Erelt. Eesti ortograafia. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 1995, 40.

[13] Tarmo Kulmar. Üldine usundilugu I, Õppesõnastik. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 2000, 72.

[14] Huvitava nüansi [religiooniõpetuse](#) terminina kasutuselevõtmise põhjendatusele lisas Eesti maausuliste esindaja Kalle Elleri kommentaar EELK korraldatud [religiooniõpetuse](#) ümarlaua nõupidamisel 5.detsembril 2002.a. Tallinnas. Tuletatuna ladinakeelsest sõnast *religio*, mis tähendab sidumist ja hoolimist, kannab see väljend ka maausuliste jaoks keskse mõiste *side* tähendusvälja.

[15] NB! Inglise keeles tähendab *religious education* nii koolis õpetatavat ainet kui ka [religioonipedagoogikat](#) tervikuna.

MÕISTED

Religioonipedagoogika = usulist kasvatust ja selle teooriat uuriv teadus

Kasvatus

* = teadlik sihipärane tegevus, mis vanema põlve poolt ette võetakse, et viia arenemisele kasvava põlve kehalisi ja vaimlisi jõude nende väärtuste alalhoidmise ja täienemise sihis, milles peitub üksiku ja kogu inimkonn elu-eesmärk. (Pöld, 1932,20)

*=interaktsiooniprotsess, milles püütakse teadlikult saavutada eesmärgipärast õppimist (Pyysiäinen)

*= eesmärgistatud interaktsiooniprotsess, milles õppimise kaudu püütakse (!) saavutada teatud suhteliselt püsivaid kognitiivseid, affektiivseid ja füüsilisi / sotsiaalseid muutusi.

= kasvatatava teadlik mõjutamine

= inimese tegevus, mille eesmärgiks on eelduste loomine inimese mitmekülgsel arengule ja kasvamisele. (Hirsjärvi 1983, 72-73)

= tegevused, millega inimesed püüavad parandada, teatud määral püsivalt, teiste inimeste psüühilisi kalduvusi, kinnistada nende väärtuslikuks peetud komponente ja kaotada halvaks hinnatud kalduvuste esinemine. (Berezinka, 1978,45)

= (teadlik) kultuuripärandi vahendamine suhtlemise kaudu (Vermasvuori,1987)

Usuline kasvatus

= usulise traditsiooni vahendamine ühelt põlvkonnalt teisele või ühelt inimeselt teisele, mis toimub suhtlemise kaudu (Vermasvuori,1987)

Mis on usk?

a) elu põhiväärtuste ja elu mõtte küsimusele vastuse otsimine ja vastamine

b) inimesele omane teadvustatud või teadvustamata sõltuvus Jumalast (jumalatest, trantsendentsist) ja teistpoolsusest, mis kujundab inimese käitumist. (Tamminen)

Usu ilmnemise viisid

K. Tamminen:

- osalemine usuelus
- usulised kogemused
- usulised arusaamad, vaated
- usualased teadmised, mõisted, mõtlemine
- usu mõju isiklikule elule ja käitumisele

Glock & Stark – usuelu dimensioonid:

- kogemuslik
- ideoloogiline
- intellektuaalne
- rituaalne (harduselu)
- käitumuslik (“tagajärjed”)

RELIGIOONIPEDAGOOGIKA ARENG

1. • kuni 19.saj. lõpuni – KATEHHEETIKA - !seotus kirikuga- = õpetus kirikulikust kasvatuses ja õpetuses (kr keelest, juhendama, õpetama).

• RP tänases tähenduses sündis 19.saj keskel. Praktilise teoloogia distsipliin.

• I professor: F. L. Schauman oli ka pedagoogika professoriks! Kasutas terminina kiriklik didaktika – adreassaadiks noored kuini täiskasvanuks saamiseni. Peatähelepanu õpetamise metoodikal

2. • 20.saj. algus – kooli usuõpetuse uuendamise liikumine. Arvestatakse pedagoogika ja psühholoogia seisukohti. Vabaneda dogmaatilisest lähenemisest!. varasemast distantseerumise rõhutamiseks tuleb kasutusele termin religioonipedagoogika. Termin käibib esialgu protestantide hulgas, hiljem võtavad selle kasutusele ja katoliiklased.

- termini RP valdkond laieneb kooli Uõlt kogu usulike kasvatuses koht kasutatavaks terminiks.

- Tänapäeval vahetegemiseks: Gemeindepädagogik & Religionsdidaktik (Lämmermann, 1991-Grundriss der Religionsdidaktik)

3. • Inglisekeelses ruumis kasutatakse – Religious Education – katab kõik valdkonnad (kirik, kool, kodu ja kõik vanuserühmad – lapsed, noored, täiskasvanud)

- Research on Teaching,
- Curriculum

RELIGIOONIDIDAKTIKA

Didaktika <= didaskoo, kr.k. = õpetada, õppida, harjutada

- Termin kasutuselevõtmine 17.saj:

Wolfgang Ratke: D = Lehrkunst

Jan Amos Komensky (Comenius): D = õpetamise kunst + õpetus haridusest

- tänapäeval:

kitsam tähendus = õpetamise meetodid

laiem tähendus = teooria, mille uurimisvaldkonnaks on õpetamine ja õppimine, õppekava, hariduse sisu (Bildungsinhalte), õpetamise ja õppimise eesmärgid, õpiaines, metoodika ja õppimise suunamine.

- Ülddidaktika ja ainedidaktika

Religioonipedagoogika > religioonididaktika

RD kitsam valdkond:

1. Usulise õpetuse/ kasvatuses kavandamine

2. “ “ teostamine

- UÕ olemus, koht haridussüsteemis
- õpilase areng
- UÕ eesmärgid
- didaktilised probleemid
- planeerimine, tulemuste analüüs
- õppetöö läbiviimine
- õpetaja isik

RP UURIMISVALDKONNAD

- kasvatuses alused
- väärtuste süsteem
- inimkäsitlus
- usu ja kasvatuses vahekord
- kasvatuses eesmärgid

- keelekasutus
- 2. Kiriku kasvatus- ja õpetustöö
 - pühapäevakool
 - noortetöö
 - jne
- 3. Kodune usuline kasvatus
- 4. Koolis antav usuline kasvatus
 - usuõpetus / religiooniõpetus
 - kiriku ja kooli roll kooli Uõs
 - kiriku ja riigi ülesanded
- 5. Kasvatatavate usuline areng
 - mis seda mõjutab?
 - religioonipsühholoogia
- 6. Eetika ja moraalne areng – selle seos usulise kasvatuses
- 7. usulise kasvatuses didaktilised küsimused
- 8. kiriku töötajate ja usuõpetajate koolituse küsimused
- 9. massimeedia roll usulises ja eetilises kasvatuses
- 10. Võrdleva religioonipedagoogika küsimused
 - RP eri kirikutes
 - RP eri usundites
 - RP eri maades
 - erinevate ideoloogiate mõju RPs
 - jne, jne, jne

RELIGIOONIPEDAGOOGIKA UURIMISMEETODID

1. Ajalooline meetod – minevik aitab mõista tänast. Protsess! – vt Soome PR koolkonna areng.
2. Süstemaatiline meetod – kasvatuses põhimõttelised küsimused.
 - ! sakslased – RP = süstemaatika. * dogmaatika
 - 1930-60d kiriklik konfessionaalne suund, mis rõhutas:
 - jumalasõna ja selle kesket mõju Uõs
 - totaalkatekumeeniline lähenemine, mis hõlmab kõiki vanuserühmi nii koolis kui ka kirikus.
3. Empiirilised meetodid - * tänapäeval eriti anglo-saksi maailmas
 - =>arengupsühholoogia:
 - R. Goldman 1964 “Religious thinking from childhood to Adolescence”, “Readiness for Religion” (Piaget’ mõju)
 - Soomes 1974-1986.a. 7-20 aastaste usuelu käsitlev projekt, mis uuris usuelu ja eetiliste normide kujunemist – Kalevi Tamminen
 - Rootsis 1960te lõpust.

MILLEKS ON VAJA RELIGIOONIPEDAGOOGIKAT?

- ☐ praktika (evaluatiivne eesmärk)
- ☐ reflektatsioon, kasvatusprotsessi teadvustamine (reflektiivne eesmärk)

ÜLESANDED

1. Koosata religionipedagoogika mõistevõrgustik
2. Anda tagasiside teiste tehtud mõistevõrgustikule ning vastata endale esitatud küsimustele:
 - Kuivõrd on olulised mõisted kaetud?
 - Kas on toodud mõistete omavahelised seosed?
 - Kas on süsteemne?
 - Isikupärane?
 - Ülevaatlik?
 - Kuivõrd visuaalne (tingmärgid/värvid jne)

OKTOOBER: RELIGIOONIPEDAGOOGIKA AJALUGU EESTIS

PEETER PÕLD KOOLI USUÕPETUSE UUENDAJANA

Pille Valk

AJALOOLINE TAUST JA EELLUGU

Selleks, et paremini mõista P. Põllu rolli eesti kooli usuõpetuse uuendamises tuleks kõige pealt heita pilk kooli usuõpetuse olukorrale sajandialguse koolis.

Toona oli rahvakoolis usuõpetuse tunde nädalas kuni kuus. Eraldi tunnid nähti ette katekismuseõpetuse (2 t), piiblit lugemise (1 t), piiblit lugude (2 t) ja kirikulaulu (1 t) õppimiseks. Vanemas astmes lisandus ainetele ka kirikulugu (Koolipidamise seadus, lk14). Õpetuse eesmärgina sätestati: "*Lapsel peavad kõik luod, mis masingi piibli lugude I. ja II. jaus on, peas olema.*" (ibid, lk 8). Peast tuli osata ka katekismust, hulka piiblisalme ja kirikulaule.

Metoodilisi näpunäiteid jagas õpetajatele M. Kampmanni "Piiblitloo õpetusviis" (Kampmann, 1893). Selle käsitluse alusel võib näha, et põhiliseks õpetusmeetodiks oli omamoodi "papagoimeetod", kus üht lugu korduvalt, esmalt õpetaja, siis laste poolt, küll tervikuna ja osade kaupa võimalikult piiblitähedases keeles läbi võeti. (Kampmann, lk 29).

Oluline on teada ka seda, et kogu koolitegevus kuulus kiriku visiteerimise alla. Samas pole aga teada, et kontrollijatelt oleks nõutud pedagoogilist ettevalmistust. Siin peitus tõsine pingesuhet konfliktideks edumeelsemate kooliõpetajate ja konservatiivsete pastorite vahel.

XX sajandi alguse tormilised sündmused tõid teravalt päevakorra ka kooli usuõpetuse küsimuse. Kindlasti aitas sellele kaasa usuõpetuse elukauge õpetamisviis.

Kriitiline arutelu usuõpetuse ümber tõstis esile usuõpetuse reformimise küsimuse. Nimelt mõisteti selle õppeaine pooldajate hulgas, et küsimus ei ole mitte usuõpetuse kui sellise vastalisuses, vaid kriitika tuleneb ja on suunatud vananenud, aja nõuetele mittevastava usuõpetuse vastu.

USUÕPETUSE REFORMI PÕHIMÕTETE KUJUNEMINE

Üheks keskseks isiksuseks usuõpetuse reformi aluste väljatöötamisel ja elluviimisel sai prof. Peeter Põld.

Esimest korda tutvustas ta laiemalt usuõpetuse uuendamise põhimõtteid 1917.aastal Eesti II Hariduse kongressil, mida peeti 20.-23. Juunini. Oma ettekandes tõi ta esile usuõpetuse kui tähtsa kultuurielemendi, interkonfessionaalsuse põhimõtte ja seisukoha, et usuõpetuse õpetamisel tuleb lähtuda pedagoogika /mitte kiriku/ põhimõtetest. (Eesti II Hariduse kongress, lk14-15). Õpetamisel tuleb arvestada ka laste vanusega. Algastmel soovitas ta kasutada igati laste vaimutegevuses valitsevat fantaasiat. Oma koht võiks leida ka asjakohaselt valitud muinasjuttudele. Usu suhtes kriitilistele seisukohtadele ei peaks selles vanuses veel tähelepanu pöörama.

Järgmisel astmel, kui lastel on kujunenud huvi kangelaste lugude vastu, tuleks ka usuõpetuses vastavasisulisi lugusid käsitleda. Kusjuures erilisel tuleks esile tõsta vaadeldavate tegelaste sisemisi väärtusi.

P. Põld toob esile ka olulise seisukoha katekismuse õpetamise kohta. Tema meelest ei ole õigustatud selle ainese eraldi käsitlemine, vaid seda tuleks vaadelda ainult ühenduses sobivate piiblilugudega.

Järgmisel vanuseastmel (vanuseliselt selles ettekandes veel täpsustusi ei ole) jõuab aeg kriitilise käsituseni. Siin tuleks läbi võtta näiteks prohvetid ja Jeesuse õpetuse küsimused. Erilist tähelepanu tuleks seejuures pöörata vastavate isikute kõlbeliste vooruste käsitlemisele. (ibid, lk15)

Kõneldes usuõpetaja isikust peab P. Põld vajalikuks, et õpetaja ise ka usklik oleks (ibid, lk16).

Oma sõnavõttus rõhutas P. Põld ka oma keskset arusaama, et usk ja kõlblus on omavahel lahutamatult seotud. (ibid, lk 18).

Konverents võttis usuõpetuse küsimuse vastu P. Põllu sõnastatud resolutsiooni, kus sedastati:

1. Usuõpetus tuleb koolis nõnda seada, et südametunnistuse vabadust ei rikutaks. Sellepärast ei tohi ühtegi last sundida usuõpetusest osa võtma, kelle vanemad sellega mitte nõus ei ole. Vanematele õpilastele, kellel riigiseaduse järele õigus on ise oma usku määrata, jäetakse usuõpetuse asjus enesemääramise õigus.
2. Kooliõpetajat, kes usuõpetust anda ei taha, ei tohi sundida seda tegema, kusjuures tema ametiõigusi selle pärast kuidagi ei kitsendata.
3. Kooli ülesanne on kasvatada elule, mitte kirikule. Sellepärast peab usuõpetuse revideerimine pedagoogiliste organide alla käima. (ibid, lk29).

Nagu hiljem näeme, on selles dokumendis sõnastatud juba mitmed usuõpetuse reformi kesksed ideed: vabatahtlikkuse põhimõte, lähtumine kooli ülesannetest ja pedagoogilisest lähenemisviisist.

VAIDLUSED JA VÕITLUSED USUÕPETUSE ÜMBER

Tormid kooli usuõpetuse ümber aga ei vaibunud, vaid läksid nii suureks, et sellest sai uue rahvuskooli ülesehitamise üks teravamaid küsimusi. Peale tuliseid ja teravaid vaidlusi Autavas Kogus ja I Riigikogus heideti usuõpetus koolide õppekavadest välja (Valk, 1997, lk 17-26).

Et selline asjade käik ei olnud aga vastavuse rahva enamuse seisukohtadega, sai usuõpetuse küsimuse ümber alguse tõeliselt üldrahvalik arutelu, mis kulmineerus esimese rahvahääletusega Eestis 1923.aasta 17.-19. veebruaril ja mille käigus andis ligi 72% hääletanutest oma hääle selle poolt, et koolides lastele taas usuõpetuse õpetataks. (Lähemalt sellest arutelust, vaidlustest ja rahvahääletusest vt. Valk, 1997).

Kui usuõpetus oli taas oma koha koolide õppekavades leidnud, nüüd juba õpilastele ja õpetajatele vabatahtliku, koolile kohustusliku ainena, oli vaja ka aine uut kaasaegset õppekava ja õppekirjandust.

USUÕPETUSE UUE ÕPPEKAVA VÄLJATÖÖTAMINE

Algkooli uue usuõpetuse õppekava väljatöötamise ettepanek tehti prof. P. Põllule. Mõne kuu pingelise töö tulemusena valmis õppekava, mille toonane haridusminister A. Veidermann 22. oktoobril 1923 kinnitas.

See õppekava oli suur samm edasi eesti religioonipedagoogika arengus tervikuna. Eriti tõstaksin siinkohal esile õppekava seletuskirja, kus toodud usuõpetuse õpetamise põhimõtted said omamoodi vundamendiks edaspidistele arengutele ja ei ole oma aktuaalsust kaotanud tänini. P. Põld kirjutas:

“ Et usk mitte ainult mõistuse asi ei ole, vaid suuremal määral tundmisel ja tahtel põhineb, siis ei tohi usuõpetust mingil tingimusel käsitleda puhtintellektuaalselt. /.../ Terve käsitlus peab põhisihiti selles nägema, et õpilane esitatavaid asju sisemiselt kui kõige kõrgemaid väärtusi läbi elab, mis elule sihi ja suuna annavad. Mitte valmis usulisi formeleid, ettekujutusi ja mõisteid ei tule lastele pakkuda, millesse konkreetne individuaalne ja sotsiaalne usuolu kord oma avaldused kokkusurunud ja tihendanud, vaid kõige pealt kogemusi ja elamusi kokkupuutumises mitmesuguste usulis-kõlbeliste situatsioonidega, sündmustega, isikutega, eriti ristiusu klassikalistest aegadest. Alles sellise elamus-materjali põhjal võib usuline ja kõlbeline refleksioon ja mõiste loomine alata. “ (Põld, 1923, lk 7).

Usuõpetuse eesmärgid sõnastas P. Põld järgmiselt:

1. Usuõpetus peab lapses peituvaid usulis-kõlblaid tundeid äratama, selgitama ja süvendama.
2. Usuõpetus peab noorsoole tarvilikumaid teadmisi andma ristiusust, eriti aga Kristuse isiku ja tema evangeeliumi kasvavale põlvkonnale lähedale tooma.
3. Usuõpetus peab püüdlema sinna, et õpilased õpetuses äratatud meelsust koolis ja väljaspool seda praktiliselt teostaksid.

Kõige olulisemaks õpetamiseetodiks algkooli usuõpetuses nimetas P. Põld õpetaja head jutustust, mis pidi lapsele arusaadavas keeles viima piiblilugude sõnumi, olulised detailid, loo iseärasuse ja uudsuse. Jutustusele peaks järgnema vestlus, kusjuures peaks siin kindlasti ruumi olema ka laste endi küsimustele ja probleemidele, laste endi seisukohtadele. P. Põld nimetab täiesti ebapedagoogiliseks ja huvi surmavaks seda, kui õpetaja ei suuda luua seoseid piiblilugude ja laste igapäevaelu vahel, kui ta ei suuda näidata, kuidas oleks võimalik õpitut oma elus rakendada. Selliste võimaluste leidmiseks soovitas ta kasutada situatsioonimänge.

Õpetaja ülesandeks peab olema kogu oma tegevuse tõsine mõtestamine, eesmärgistamine ja ettevalmistamine.

Tundides käsitletava materjali näitlikustamiseks soovitas P. Põld kasutada tuntud kunstnike tööde reproduktsioone. Esimestel kooliaastatel tuleks kasutada laste loomupärast soovi kõike joonistada, võib ka voolida. Mõningaid jutustusi on võimalik dramatiseerida. Vanemates klassides võiks korraldada ka rühmatööd, kus õpilaste poolt kogutud materjale tunnis tervikuks ühendatakse.

Laulude ja piiblisalmide valimisel soovitas P. Põld lähtuda nende sobivusest käsitletavate lugudega. Ebasoovitavaks pidas ta liigset salmide ja laulude kuhjamist ja päheõppimist. Tähelepanelikult tuleks selles osas arvestada ka õpilaste soove. Laulusõnade raskemad väljendid tuleks lastele kindlasti ära seletada, samas ei maks asja ka liigselt “läbinämmutada”. Laulud tuleks ära õppida koos viisiga. P. Põllu meelest ei teeks paha ka see, kui neid laulda rõõmsamas ja kiiremas tempos, “kui see meie rahva seas harilikult viisiks on”.

P. Põllu poolt väljatöötatud õppekavas on jälgitav kontsentrilise ülesehituse põhimõte.

Esimesel neljal aastal esinevad piiblitlood enamasti üksikute lugudena, kusjuures esimesel kahel aastal esitatakse neid nn. Naiivhistoristlikult, moderniseerides vaid üksikud detaile. Kahel järgmisel aastal pööratakse

rohkem tähelepanu lugude ajaloolis-geograafilisele taustale. Selgemalt peaksid välja joonistuma ka lugude sisemised ühendusjooned. alles 5-6 aastal, kui on hakatud õppima ka ajalugu, on otstarbekas tähelepanu pöörata ka lugude järjekorrale ja ajaloolistele seostele. P. Põld tõi välja, et usuõpetuse kursusele algkoolis peaks olema omane sünteetilis-geneetiline, mitte analüütilis-dogmaatiline printsiip.

P. Põllu 6aastase algkooli õppekava kohaselt alustatakse **esimesel aastal** lihtsate lastepäraste jutukestega laste endi elust, nende rõõmudest ja muredest, neile tuttavatest asjadest. Lapse maailma kaudu jõutakse ka Jumalani juhtivate lugude juurde. Sissejuhatav osa peaks lõppema jõuludeks. Sealt edasi järgnevad jõululugu ja lood erinevaid inimesi aitavast Jeesusest. Räägitakse ka Jeesuse suhtumisest lastesse. Kavas on ka kolm tähendamissõna : kadunud pojast, kadunud lambast ja halastajast samaarlasest. Piiblilugude vahele soovitab õppekava autor põimida ilukirjanduslikke palu, kus käsitletakse laste igapäevaelu kõlbelisest vaatenurgast.

Teine õppeaasta jaguneb Vana ja Uue Testamendi vahel. Enne jõule käsitletakse patriarhide lugusid, jõuluevangeliumi kordamisele järgnevad Uue testamendi lood. Käsitlemist leiavad Jeesuse imeteod, kusjuures rõhuasetus ei tohiks olla mitte imede kui sellist rõhutamisel, vaid välja tuleks tuua inimeste aitamise moment. Kevadel peatutakse lühidalt Jeesuse kannatusloo, ülestõusmise ja taevamineku juures. Katekismuse materjalist on ette nähtud käskude käsitlemine (seoses sobivate piiblilugudega). Nagu esimeseski klassis soovitatakse jätkuvalt kasutada ka kõlbeliselt arendava sisuga jutukesti.

Kolmandal õppeaastal on rõhk Vana Testamendi lugudel. Temaatiliselt lahtikirjutatud programmis on Taaveti ja Koljati võitluse loo juures märges, mis viitab võimalusele seostada seda teemat ka eestlaste hiljutise vabadusvõitlusega. Uue Testamendi osas näeb õppekava ette Jeesuse kui õpetaja käsitlemist. Tähendamissõnadest tuleb juttu variseri ja tõlneri loost. Dekaloogi süvendav omandamine soovitatakse ühendada vestlusteemade ja jutustustega laste endi elust.

Neljandal õppeaastal käsitletakse Uut Testamenti. Järgitakse ajalise järgnevuse printsiipi. Taas juhitakse õpetaja tähelepanu vajadusele pöörata tähelepanu lugude avamisele kõlbelise kasvatusseisukohast. Arvestades eelnevalt õpitut, peetakse õppekavas sobivaks nüüd ka usutunnistuse käsitlemist.

Viiendal õppeaastal jõutakse usuõpetuses teise kontsentrini. Uuel tasandil käsitletakse ülevaatlilikult ja süstemaatiliselt nii Vana kui Uut Testamenti. Materjali püütakse siduda ajaloolise taustaga. Selleks loob eeldused ka ajaloo õppimine. Vanast Testamendist käsitletakse eraldi prohveteid. Jeesuse elu kokkuvõtlikule kordamisele järgneb apostel Pauluse käsitus. Katekismuse materjalidest õpitakse Meie Isa palvet.

Algkooli viimase, **kuuenda aasta** kava on varasema kordamine. Süvenetakse Jeesuse õpetusse, eraldi käsitletakse Mäejutlust. Omaette osa selle aasta materjalidest moodustab episoodiline ristiusu kiriku ajalugu, kus põhirõhk on üksikutel piltidel väljapaistvate kirikuloo tegelaste elust.

Kui õppekava tervikuna vaadata, torkab silma, et kahe viimase aasta kavad on veidi rabedad. Ilmselt seletub see asjaoluga, et kui esimeses neljas klassis oli usuõpetusele ette nähtud kaks nädalatundi, siis viiendas ja kuuendas klassis oli neid vaid üks. Selle lühikese ajaga oli raske haarata nii ulatuslikku materjali.

Siinkohal on tähelepanuväärne märkida, et P. Põllu poolt väljatöötatud õppekava esimese nelja aasta osas jäi suuremate muudatusteta püsima kuni usuõpetuse keelustamiseni. Sarnane ainejaotus on äratuntav ka mitmetes tänapäevastes usuõpetuse õppekavadest.

Analüüsides P. Põllu poolt väljatöötatud uut usuõpetuse õppekava usuõpetuse reformi seisukohalt tuleks välja tuua järgmised uuendused:

1. Usuõpetuse õpetamisel rõhutati vajadust arvestada kaasaegsete pedagoogiliste arusaamadega. See aitas muuta usuõpetuse meetodiliselt mitmekesisemaks ja elavamaks (erinevad jutustused, vestlused arutelud,

rollimängud, rühmatööd jne.), nii muutus aine ka lastele lähedasemaks. Arvestada tuli laste arengutaset, nende igapäevast elu ja nende küsimusi. Kõike seda võib nimetada lapsekeskseks lähenemiseks usuõpetuses.

2. Oluliseks muudeti erinevate usuõpetuse ainevaldkondade integreeritud käsitus. Katekismuseõpetus, kirikulaul ja piibllilood tuli tundides omavahel siduda tervikuks.

3. Usuõpetus ühendati senisest selgemini kõlblusõpetusega. Uudse võttena lülitati selleks usuõpetuse kursusesse vastavasisulisi lugusid ja lugemispalasid. Tundides otsiti võimalusi, kuidas õpitut igapäevases elus kasutada.

4. Usuõpetuse tundides käsitletu pidi lapsele pakkuma suuri eeskujusid – nii piibli- kui ka kirikuloo tegelaste hulgast. Oluliseks eeskujuks pidi lapsele saama ka õpetaja ise.

5. Varasem konfessionaalne usuõpetus asendati interkonfessionaalsuse põhimõttega. Nii ei keskendunud kooli usuõpetus kirikuliikmete kasvatamisele; kooli usuõpetuse eesmärgiks sai teadmiste andmine, mis võimaldaks teadlikumaid valikuid edasises elus.

6. P. Põld loobus varasemast messianistlikust piiblikäsitlemise kontseptsioonist, asendades selle nn. Kristotsentrilise lähenemisviisiga. Sellise vaatluse keskmes oli Kristus, tema elu ja tegevus. Seda lähenemisviisi tuleb pidada lastele oluliselt sobivamaks.

KOKKUVÕTTEKS

P. Põllu väljatöötatud usuõpetuse reformi põhimõtted mõjuvad tänapäevalgi väga kaasaegsetena. Kui vaadelda tema seisukohti Euroopa religioonipedagoogilise mõtte arengu seisukohalt, võib hämmastusega tõdeda, et näiteks Soomes ja Saksamaal jõuti samade seisukohtadeni selgemalt alles 1960tel aastatel. Lapsekeskne lähenemisviis, usuõpetuses õpetatava seostamise vajadus lapse elu ja küsimustega on aktuaalne usuõpetuse arendamisel ka täna. Usuõpetuse oluline roll kultuuripärandi edasiandmisel ja selle kõige tihedam seos kõlbelse kasvatusega vajavad meie ühiskonnas palju selgemat teadvustamist.

Kirjandus

Eesti algkoolide õppekavad. Tallinn, 1917.

Eesti II Hariduse Kongress Tartus 20.-23. Juuni 1917. Tartu, 1918.

Kampmann, Mihkel. Piiblliloo õpetusviis. Tartu, 1893.

Koolipidamise seadus Eestimaa Evangeeliumi-Lutheri usu maakoolidele. Tallinn, 1878.

(Põld, Peeter - autor). Usuõpetuse õppekava algkoolile. Tallinn, 1923.

Valk, Pille. Ühest heledast laigust eesti kooli ajaloos. Tallinn, 1997.

Väited usuõpetuse korraldamise kohta koolis. Kasvatus ja Haridus 1917/7-9, lk189-191

JOHAN KÕPP JA KOOLI USUÕPETUS

Pille Valk

Johan Kõpu lähedasem kokkupuude kooli usuõpetuse probleemidega sai alguse 1907.a., kui Tartu Ülikooli usuteaduskonna lõpetanud noormehest sai Pärnu gümnaasiumide usuõpetuse ja eesti keele õpetaja. Noor

õpetaja suutis need aated ja vaated, mis tema enda maailmapildis olid kesksel kohal, edasi anda ka oma õpilastele. Aataid hiljem on Harri Nuut oma mälestustes seda meenutanud nõnda:

*“Usuõpetuse õpetaja rõhutas, et olla eestlane on rahulduseks ja rõõmuks. See oli uus varem kuulmata põhjendus. Seni eestlane olla tähendas nagu alamt sorti olevust, millest tuleb tunda häbi. Emakeele õpetaja oskas olla usuõpetaja ja vastupidiselt. Õigemini – õpetaja oskas emakeele abil panna liikuma usulised-rahvuslikud tunded, mis uinusid poisikestes. Ta oskas kõigepealt **usklitu** inimesena istutada kasvavate noorte hinge lugupidamist kõrgemate väärtuste vastu, nagu **usk, emakeel ja rahvus**.” [1]*

Kuigi kooliõpetaja periood jäi J.Kõpu elus lühikeseks, sest 1909 a. valiti ta kohaliku saksa ringkonna teravale vastuseisule vaatamata Laiuse koguduse õpetajaks, saab temast hiljem mees, kes koos prof. Peeter Põlluga pani aluse kooli usuõpetuse reformile [2] .

Uued ideed leidsid väljundi ka usuõpetuse õpetajate ettevalmistamises. Selleks rajas J. Kõpp Tartu Ülikooli usuteaduskonna juurde usuõpetuse didaktilis-metoodilise seminari. Samuti oli ta seotud õpetajate täienduskoolituse kursuste korraldamisega.

1929–1931.a oli J. Kõpp Haridusministeeriumi juures töötanud usuõpetuse korraldamise komisjoni liige. Kolmepoolne komisjon, kus osalesid ministeeriumi, Tartu Ülikooli ja kiriku esindajad, tegeles õppekirjanduse retsenseerimise ja usuõpetuse korraldamise probleemidega, samuti inspekteerimise ja õpetajate täienduskoolituse küsimustega.

USUSUÕPETUSE KRIIS

Et paremini mõista J. Kõpu rolli Eesti religiooni-pedagoogilise mõtte arengus, tuleks kõigepealt heita pilk kooli ususuõpetuse arengujoonetle enne 1920te aastate alul toimunud olulisi muutusi.

Ajalukku vaadates tuleb tõdeda, et kirik on meie rahvakooli ajaloos etendanud märkimisväärselt olulist rolli. Tinglikult võib rahvakooli ideed ennastiki pidada kiriku “lapseks” – selle taustaks oli luterlik arusaam, et iga ristiinimene peab olema võimeline ise oma emakeeles Pühakirja lugema. XX sajandi alguseni oli kirikuga seotud koolidel eestlastele hariduse andmisel keskne roll.

Selle sajandi teise kümnendi lõpuks oli usuõpetus jõudnud aga tõsisesse kriisi. Selle kriisi laiemat konteksti silmas pidades võib esile tuua järgmised olulised momendid.

Eesti Vabariigi põhiseadus lahutas riigi ja kiriku ning kiriku ja kooli – see asetask usuõpetuse uude olukorda. Märkida tuleb ka seda, et Eesti Vabariigi algusaegadel töötanud Asutavas Kogus ja I Riigikogus andsid tooni küllaltki kirikuvastased meeleolud, mis oma pitseri vajutasid ka suhtumisele kooli usuõpetuspetusse. [3]

Mitmeid kriisi põhjusi tuleb näha ka toonases usuõpetuses endas. Tundides oli rõhk asetatud peamiselt väliste momentidele, otsekui oleks kogu aine õppimise eesmärgiks “mälumahu arendamine” ja lugude peast ülesütlemine. Õpilaste probleemide ja eluliste küsimuste seostamist õpitavaga ei peetud nii oluliseks, õpitu sügavam enesekohane teadvustamine ei leidnud piisavalt tähelepanu.

Usuõpetust õpetavatel ja koole kureerivatel pastoritel puudus tihti pedagoogiline ettevalmistus. Nii polegi imestada, et edumeelsemate koolmeistrite hulgas suhtuti vanamoelisse usuõpetusse väga teravalt.

Usuõpetuse ümber kujunenud poleemika teravnes veelgi rahvusliku koolisüsteemi ülesehituse käigus – taheti ju see rajada toonase maailma edumeelsemaid kogemusi kasutades. Teatud distantseeritusele püüdlemine vanast (kirikukoolist) on selles kontekstis üpris mõistetav. [4]

Teravate debattide tulemusena Avalike algkoolide seaduse ja Avalike keskkoolide seaduse aruteludel Asutavas Kogus ja I Riigikogus jäeti ususuõpetuspetus kooli õppekavadest välja. [5]

Need seadusandlikud sammud ei olnud aga vastavuses rahva enamuse soovidega. Järgnenud üldrahvalik arutelu usuõpetuse küsimuses viis Eesti ajaloo esimese rahvahääletuseni 1923.a. veebruaris, mille käigus ligi 72% hääletanutest andis oma hääle usuõpetuse tagasiviimise poolt kooli õppekavadesse. [6]

Vormiliselt oli kriis küll ületatud, kuid usuõpetus vajab ka tõsisemaid sisemisi uuendusi.

Nii või teisiti seisis teravalt päevakorral selle kooliaine sisulise reformi vajadus.

REFORMI PAREMAKS MÕISTMISEKS TULEKS SIINKOHAL PEATUDA KA KRIITIKAL, MIDA USUÕPETUSE AADRESSIL TEHTI.

Toonane usuõpetus, kus eraldi õppeaineteks olid piiblitlugu, katekismus ja kirikulaul, piirdus vaid ristiusuga ja selle olemus oli tugevalt kirikukeskne.

Usuõpetusele heideti ette, et see kujundavat eluvõõraid ja isegi eluvaenulikke inimesi. Ristiusk kammitsevat inimest, hävitavat elurõõmu, julguse ja teotahte. See surmavat inimese loomulikkuse, sundivat end alahindama ja tundma väärtusetuna; see sundivat loobuma rõõmust ja lõbust, mida pakub elu. Kristlus hävitavat energia ja võimupüüde, mis olevat suurim edasiviiv jõud nii üksikinimese kui ka ühiskonna elus. Heideti ette sedagi, et kristlus tegevat inimese silmakirjatsejaks, valelikuks ja salalikuks, muutvat sallimatuks teistimõtlejate vastu, ülekohtuseks ja tuimaks vaimse elu nähtuste vastu. [7]

Neid argumente vaagides on J. Köpp kirjutanud:

” Nende arvustavate etteheidete puhul peame tunnistama, et need mõneski suhtes tabavad küll seda viisi, kuidas kristlikku maailma- ja eluvaadet on esitatud, tegelikult aga mitte kristlust ennast. Kahtlemata on kristlusse imbunud seda, mis seisab vastuolus tema olemusega ja põhineb liiga ühekülgasel arusaamisel kristlikest tõdedest. Siit tõuseb küsimus: kas on õige heita kõrvale see, mis kristluses tõesti väärtuslikku ja jäädavat on seepärast, et seda on käsitletud liiga puudulikult? Tungides kristliku maailma- ja eluvaate sügavustesse ning jälgides paljude kristlaste elu ajaloo käigus, leiame me tõepoolest, et kristlus sisaldab ja põhjustab sootuks teistsugust olemist ja käitumist, kui tihti nähakse ja arvatakse.” [8]

USUÕPETUSE REFORM

Usuõpetuse reformi aluseks sai selle aine olemuse ja eesmärkide sügavam lahitmõtestamine uuel tasandil. Järgnevalt vaatleme, kuidas neid asju nägi J.Köpp.

Vastuseks usuõpetuse aadressil tehtud kriitikale toob J. Köpp välja oma arusaama kristlaseks olemisest.

Tema meelest kristlane olla tähendab:

“Olla vaba – olla vaba muredest ja kartustest, sest neid on võimalik võita.

Olla julge ja rõõmus – mitte elu eest põgenedes, vaid seistes kesk elu ka siis, kui see on võitlus, püüdes võitlejana, kes on kindel võidus.

Olla tugev – teades, et ta ei ole iialgi üksinda, vaid temaga on see, kellele kuulub võim maa peal ja taevas ja kelle abiga suudetakse kanda ja kannatada, võidelda ja võita, püüda ja eesmärgile jõuda.

Olla väsimatult täiuslikkuse taotleja – tõemeelne ja aus, õiglane ja hea, leplik ja salliv kaasinimeste vastu”. [9]

Neid seisukohti on oluline kõrvutada kasvatuses laiemate eesmärkidega, mida J. Köpp nägi järgnevalt:

“Õige kasvatus ja kasvatamise eesmärgiks on täiuslik isiksus, kes teeb, mis tõesti õige ja hea, tahab jääda kindlaks selles, mis ta on leidnud hea ja õige olevat, jõuab teoks teha seda, mida ta tahab, on teadlik oma vastutusest, suudab toime tulla eluga, tema raskuste ja ülesannetega”. [10]

Eeltoodud võrdlusest nähtub, et heatasemeline usuõpetus võib olla **oluline abinõu kõlbeliselt arenenud, vastutustundelise ja küpse isiksuse kujunemisel**.

Otsides vastust küsimusele – kas sellise isiksuse kujunemine vaid kristlikust kontekstist lähtudes võimalik on? – väidab J. Köpp, et eeltoodud kvaliteedid võivad olla võimalikud ka teistes religioonides. Kuid kasvatussüsteemi aluseks ei saa võtta võõrast kultuurikonteksti. [11] Nii võime öelda, et J. Köpu jaoks oli kristlikelt alustelt lähtuv kooli usuõpetus **oluliseks kultuurilise järjepidevuse teguriks**.

J. Köpp nägi usuõpetust aina, mille eesmärgiks on tutvustada kristlust mitte kitsa, eluvõõra, eluvaenulise mõtte- ja teoviisina, aga ka mitte peamiselt õpetuse ja kuulutusena, vaid **elu ja maailmavaatena, millest lähtub kogu inimese käitumine**, seega on selle keskmeks **kristlus kui eluviis**.

Kristlus pole teoreetiline maailmavaade, mitte ainult õpetus, vaid kindlasisuline käitumine ja suhtumine kaasinimestesse. Kui seda pole, pole kõigel sellel, mida tihti nimetatakse usuks ja usklikkuseks mingit väärtust. [12] Siin näeme kristluse rolli **sotsiaalse õigluse teostumise abinõuna ühiskonnas**.

Kooli usuõpetuse uus paradigma sai konkreetse vormi J. Köpu kahes töös – I klassi usuõpetuse lugemikus ja uues kekkooli usuõpetuse õppekavas.

USUÕPETUSE LUGEMIK

1924.a. nägi trükkalvust “Usuõpetuse lugemik algkooli I klassile”, mille autoriteks olid Laiuse kirikuõpetaja J. Järve ja J. Köpp. [13] Lugemik oli koostatud uue, 1923.a. ilmunud P. Põllu väljatöötatud õppekava nõudeid arvestades, millest võib märksõnadena välja tuua sellised põhimõtted nagu lapse igapäevaelu ja probleemide käsitlemine, õpilase arengutaseme arvestamine, usuõpetuse seostamine kõlbelise kasvatuses. [14] Neile momentidele juhib J. Köpp tähelepanu raamatu eessõnas, kus lugemiku kasutamiseks juhtnööre jagatakse. Eriliselt rõhutab autor vajadust tunnid selgelt läbi mõelda ja eesmärgistada. Häid juhtnööre antakse õpetajale jutustamiseks, samas hoiatatakse aga ka pealetükkiva moraliseerimise eest.

Selle õpiku erinevus varasematest on silmnähtav. Raskeltloetava tiheda gooti shrifti asemel on kasutatud selgemat ja lihtsamat kirjapilti. Õpik on illustreeritud R. Kiviti lastepäraste piltidega. Huvitav on siinkohal märkida, et mitmete piiblitugude illustatsioonidelt – “Jeesuse sündimine”, “Isa ja kadunud poeg”, “Halastaja samaarlane” - vaatab lastele vastu neile tuttav kodune olme. Selline esitusviis aitab avada nende lugude “ajatut” olemust – need pole mitte ainult ühed “vanad” lood, vaid kõnelevad samamoodi ka tänapäeva inimestest.

Varasemast erinev on ka õpiku sisu. Kui vanemad õpikud sisaldasid vaid piiblitugude tekste, siis vaadeldav raamat on sisu poolest hoopis mitmekesisem. Lugemik sisaldab kokku 80 pala. Nende hulgas on 19 lastepärast luuletust ja laulu, muuhulgas ka rahvalaule. Vaid 9 (!) lugu on otseselt piiblitugudest, 16 lugemispala seostub laste igapäevase eluga, 8 lugu kõnelevad Jumala vägevusest ja armastusest, 7 lugu näitavad, kuidas Jumal inimeste

eest hoolitseb. Lugemikus on ka 6 ajalooainelist pala, eraldi äramärkimist väärrib pikem lugu vabadussõja päevilt "Isamaa eest". [15]

Kõik lood paistavad silma väga hea ja selge keelekasutusega. Autorite üks taotlusi oligi, et usuõpetuse lugemik aitaks kaasa emakeele õppimisele. Laused on lihtsad ja lühikesed, palad on jaotatud alapunktideks - sellist teksti on väikeste lastega lihtne tunnis käsitleda. Ka kordamiseks sobib see võte hästi. Piiblilugude puhul ei ole kasutatud moderniseeritud jutustamisviisi nagu näiteks Ed. Tennmanni samadel aastatel ilmunud õpikutes. [16] Tekst on suhteliselt piibllilähedane. J. Järve ja J. Kõpu lugemik on heaks eeskujuks, kuidas piiblilugusid lastele arusaadavalt ja ometi autentselt edasi anda saab. Kõlblusõpetuslikud ning kaastunde ja empaatia arendamisele suunatud lood tunduvad piiblilugude taustal ehk liig dramaatilistena. Lugemiku lehekülgedel kirjeldatakse raskeid õnnetusi ja valgustatakse ka elu varjukülgi. Mitmetes lugudes on juttu vaesusest ja viletsusest ning samas ligimese aitamisest. Väga taunivalt on kirjutatud joomise kurbadest tagajärgedest. Selle põhjal võib öelda, et usuõpetus ei taha lapsi sugugi mingisse väljamõeldud "roosasse" maailma viia, vaid õpetab neid lahtiste silmadega enda ümber vaatama ja nõrgemaid märkama ning neid abistama.

Kokkuvõttes võib käsitletava lugemiku kohta öelda, et "töö on igati korda läinud". Seda leidis ka Haridusministeeriumi retsensent, kes lugemikule ametliku soovitus andis. [17]

1925. AASTA ÕPPEKAVA

1923a. augustis pöördus haridusministeerium prof. P. Põllu poole palvega töötada välja keskkoolide usuõpetuse uued õppekavad. [18] Suurele töökoormusele viidates vastas P. Põld eitavalt. Järgnevalt esitati sama palve J. Kõpule, kes lubas töö ette võtta, kui selleks piisavalt aega antakse, sest korraliku ja kaasaegse õppekava koostamine nõuaks tõsist süvenemist ja tutvumist mujal maailmas tehtuga. J. Kõpp esitas valmis kava haridusministeeriumile septembri algul 1924a. Õppekava kinnitas haridusminister H. B. Rahamägi 18. märtsil 1925a. [19]

Õppekava üldistes juhtmõtetes ja seletuskirjas on esitatud reformitud usuõpetuse olulised seisukohad. Seetõttu tuleks neil siinkohal põhjalikumalt peatuda.

Õppekava sissejuhatuses sätestati: "**Usuõpetuse eesmärgiks** koolis on koos teiste õppeainetega rikastada õpilaste teadmisi ja arendada vaimseid võimeid usuliste tõsiasjade ja nende avaldumiskujude tundmaõppimise kaudu." Usuõpetuse ülesannetena nimetati ka õpilaste usulis-kõlblate tunnete arendamist, selgitamist ja sellekohase tahte teostamisele igapäevaelus kaasa aitamist. Samas nendib J. Kõpp, et usuõpetusel on muude mõjutegurite kõrval õpilase elus kvantitatiivselt küllalt tagasihoidlik koht, mistõttu saab neis tundides anda eelkõige usulise elu teooriat.

J. Kõpp rõhutab vajadust tutvustada õpilastele väljapaistvaid isiksusi, kes on eeskujuga annaksid murdeealisele noorele jõudu oma jõuetuse ja abitusetunde võitmiseks. Õpilases peaks kujunema veendumus, et kristliku elu ideaalid on teostatavad ja elamine neist juhindudes vastab inimese hinge sügavamatele vajadustele andes elule kõrged paleused ja sügava mõtte. Silmas pidades ususuõpetuspetuse sotsiaalset aspekti on siin võimalus näidata, kuidas isikliku elu eesmärgid ja kõlblised ülesanded laienevad ühiskondlikeks. Kristlik eetika ja inimesekäsitus, mille järgi kõik inimesed on üheväärtuslikud, saaks olla aluseks sotsiaalse õigluse teostumisel.

Väga tähtsaks peab J. Kõpp teaduse ja usu vahekorra selgitamist. Oli ju väide, et usk ja teadus omavahel lepitamatus vastuolus on, usuõpetuse vastaste üks armastatumaid. Õpetaja ülesandeks oli siin näidata, et mõlemale, nii usule kui ka teadusele, on päikese all ruumi.

Laiemat Euroopa konteksti silmas pidades tuleb esile tõsta tutvumist teiste maailma usunditega. Esmakordselt oli see aines lülitatud usuõpetuse õppekavasse juba 1920.a. Vaatamata mõningasele vastuseisule kiriku ringkondades, pidas J. Kõpp seda siiski keskkooli usuõpetuse loomulikuks osaks.

Kursuse lõppeesmärgiks oli püüdnud anda teadmistele usulisest maailmavaatest süsteemne kuju, kusjuures silmas tuli pidada õpitava ühendust tegeliku eluga.

Lõpuks juhitakse õpetaja tähelepanu sellele, et kava pole kanoniseeritud dokument, vaid selle eesmärgiks on anda aine õpetamise raamid. Kõrgharidusega õpetaja peaks ise piisavalt pädev olema kava detailiseerimisel ja konkretiseerimisel.

Uudne oli J. Kõpu suhtumine usuõpetuse loomuse - **konfessionaalsuse küsimusse**. Ta kirjutab:

"Kuigi ideaaliks tuleb kahtlemata pidada seisukorda, kus konfessionaalsed vahed neid, kes tahavad olla kristlased, teineteisest ei lahuta, vaid kus ühendajaks on üldkristlik püüdnud ja vaade, peab ometi tunnistama, et tegelikus elus siin raskustega tegemist on, mille kõrvaldamine praegusel ajal võimata... Viimaks peab rõhutama, et usuõpetusel ainult seal soovitatav mõju ja tähendus olla võib, kus usutõed õpetaja enese tõsise elamusena edasi antakse. Asjade paratamatu käigu tagajärjel on ka siin konfessionaalsed vaatekohad kaasamõjuvad. Seda tõsiasja tunnustades tuleb aga küll iseäranis ka usuõpetuse kaudu arenemiskäiku juhtida üldusulise mõtte- ja tundeviisi kasvatamise suunas. Selles mõttes tuleb usuõpetajal selgitada vahet oluliste ja juhuslike, jäädavate ja mööduvate, peamiste ja kõrvaliste momentide vahel, seda, mis kõiki kristlasi ühendab, kõrgemale seada sellest, mis neid lahutab. Iseenesest mõistetavalt peab usuõpetuse tundidest igasugune usuline sallimatus ja teiseusuliste vaadete halvakspeanemine täiesti eemale jääma." [20]

Selliselt aluselt lähtudes ei olnud usuõpetus enam kiriku filiaaliks koolis. J. Kõpu dialektiliselt avatud oikumeenilise usuõpetuse põhimõtte oli tollases Euroopas ainulaadne.

Eraldi peatub J. Kõpp **usuõpetuse õpetaja isikule** esitatavatel nõuetel. J. Kõpp pidas vajalikuks, et seda ainet õpetaks usklik inimene. Uudselt nägi J. Kõpp ka õpetaja rolli – ta peaks olema õpilasele heaks seltsiliseks, kes oma teadmiste ja kogemustega tahab noorele otsijale, võitlejale, kannatajale abiks olla. Õpetaja peab hoiduma igasugusest pealetükkivast "päästmise" ja "ümberpööramise" püüdest, mis hävitab vaimsele iseseisvusele püüdnud noorte usalduse. Seda rõhutas J. Kõpp ka usuõpetuse korraldamise komisjonis, kui ta väitis, et ei saa nõustuda seisukohaga, et usuõpetuse eesmärgiks seatakse kristliku maailmavaate võiduleaitamine, sest see annaks usuõpetusele pealetungiva ning sõjaka laadi, mis ei ole soovitatav. [21]

Õpetaja olgu alati aus ja õiglane. Teadmiste piiri usu küsimustes tunnistades, tuleb hoiduda üleolevast, kõikiteadvast hoiakust. Vältida tuleb ka asjade must-valget või tunnetest nõretavat "magusat" esituslaadi.

Mis puudutab metoodilisi soovitusi, siis leiab J. Kõpp, et ühele või teisele meetodile ei tohi iialgi ohvriks tuua ei õpetaja ega õpilase eripära. Iga õpetaja peab leidma oma isikupärase metoodika.

Õppekava struktuur oli ülesehitatud järgnevalt.

Esimese õppeaasta materjaliks oli Vana Testament. See osa Piiblist on rikas väljapaistvate isiksuste poolest, kelle elulood pakuvad suurepärase materjali näitamaks, kuidas usk inimeses kasvab, areneb ja temale jõuallikaks saab, kuidas usk avaldub mõjusa tugevina tegelikus elus ja ei ole mitte ainult mõttekujutus. Tähelepanu tuli pöörata ka Vana Testamendi omapärasele keelekasutusele ja kujunemisloole.

Teine õppeaasta oli pühendatud Uuele Testamendile, keskpunktiks Jeesuse Kristuse isik. Tutvuti sündmuste ajaloolis-kultuuriloolise taustaga. Tuttavaks pidid saama ka Uue Testamendi kujunemise põhijooned.

Kolmandal ja neljandal aastal jõudis järg kirikulooni. Siin tuli tähelepanu pöörata ristiusule kui sotsiaalsele mõjutegurile ühiskonna elus, iseäranis armastusetööle ristikoguduse kõigil aegadel. Materjali jaotamisel kahe klassi peale soovitati see kooskõlastada üldajaloo õppekavaga, et paremini kasutada ainetevahelisi seoseid.

Viiendas klassis olid ette nähtud võrdleva usuteaduse, dogmaatika ning eetika kursused. Teisi usundeid soovitati käsitleda võrdluses ristiusuga. Süstemaatika ja eetika kursused pidid aga kogu õpitu ühendama tervikuks ja seostama selle igapäevase eluga.

Kuues keskkooliaasta, seminariaasta, oli mõeldud algkooli õpetajate ettevalmistamiseks. Selle aasta kava nägi ette tutvumist usuõpetuse metoodikaga. Oluline oli näidata, kuidas aja jooksul on usuõpetuse metoodikas liigutud suunas, mille eesmärgiks on õpilasi viia usulis-kõlbeliste tõdede ja väärtuste hindamisele ja läbitunnetamisele. Praktiliste oskuste omandamiseks oli ette nähtud proovitundide andmine. Erialalise ettevalmistuse juurde kuulusid ka piibliseletamise e. eksegeetika tunnid. [22]

Andes hinnangut J. Kõpu poolt koostatud keskkooli usuõpetuse õppekavale, tuleb tõdeda, et see paistab silma oma läbimõelduse ja otstarbekohase materjalijaotuse poolest. J. Kõpu koostatud õppekava oli põhijoontes kasutusel kuni 1938. aasta sügiseni.

J. KÕPU IDEED TÄNASES VALGUSES

Vaagides J. Kõpu arusaamu kooli usuõpetusest, tuleb tõdeda, et suur osa tema seisukohtadest ei ole oma aktuaalsust kaotanud tänapäevalgi. Huvitaval kombel sarnanevad ka praeguste usuõpetuse vastaste argumendid toonastega [23].

Suured muutused meie koolis on taas teravalt päevakorda tõstnud küsimuse millist isiksust me kasvatame? Selles kontekstis vajaksid J. Kõpu seisukohad kasvatuse üldeesmärkidest ja usuõpetuse potentsiaalset nendeni jõudmisel palju laiemat "taasavastamist". Igati tänapäevased on ka J. Kõpu arusaamad õpetaja rollist, isikupärasest ja loovast lähenemisest oma tööle. Õppeainete integratsiooni vajaduski on tema töödes esinev põhimõte.

Eriliselt tuleb esile tõsta J. Kõpu oikumeenilist usuõpetuse käsitlust. See, mis toona tundus julge sammuna, on tänaseks kujunenud oluliseks arengutendentsiks Euroopa religioonipedagoogikas.

Nii võime kokkuvõtteks öelda, et J. Kõpu religioonipedagoogilised vaated, mis mängisid tähtsat rolli 1920te aastate algul väljatöötatud usuõpetuse reformis on väärtuslikuks baasiks usuõpetuse arendamisele ka tänapäeva Eesti koolis.

[1] Eesti Kirik, 1965, 2/3.

[2] P. Põllu rollist usuõpetuse reformis vt: P. Valk. Peeter Põld usuõpetuse ümberkorraldajana. – Eesti Riigikaitse Akadeemia toimetised. Pedagoogika. Artiklite kogumik. Koostaja M. Tuulik, Tallinn, 1998.

[3] P. Valk. Kiriku ja ristiusu kriitika kooli ususuõpetuspetuse üle toimunud vaidlustes 1920 aastate alguse Eestis. – Kleio. Ajaloo ajakiri. 1997. 2 (20), lk 33 - 36.

[4] P. Valk. Ühest heledast laigust Eesti kooli ajaloos. Usuõpetus Eesti koolis 1918 – 1940. Tallinn, kirjastus "Logos", 1997. Lk 17 - 21.

[5] Samas, lk 22 - 25.

- [6] Eesti Statistika, 1923: 60 – 61.
- [7] J. Kõpp. Usulise kasvatuse ülesanded. Tsiteeritud “Kristlik Kasvatus” nr. 2 (116), 1994, lk 4 järgi.
- [8] Samas, lk 4.
- [9] Samas, lk 4.
- [10] Samas, lk 5.
- [11] Samas, lk 5.
- [12] Samas, lk 5 - 7.
- [13] J. Kõpp (toim.) ja J. Järve. Usuõpetuse lugemik algkoolidele. Esimene õppeaasta. Tartu, 1924.
- [14] Usuõpetuse õppekavad. Tallinn, 1923. P Valk. Ühest heledast laigust..., lk 75 – 78.
- [15] Ususuõpetuspetuse lugemik, lk 67 – 74.
- [16] P. Valk. Ühest heledast laigust..., lk 93 – 94.
- [17] Eesti Riiklik Ajalooarhiiv, f. 1108, n. 4, s. 769, l. 3.
- [18] ERA f. 1108, n. 3, s. 600, l. 3.
- [19] Usuõpetuse õppekavad keskkoolile. Tallinn, 1925. Lk 1.
- [20] Õppekava 1925, lk. 4.
- [21] ERA, f.1108, n. 3, s. 137, l. 27.
- [22] Õppekava, 1925, lk. 6-7.
- [23] P. Valk. About Some Attitudes Towards Religion and Church in Nowadays Estonia from the Viewpoint of the Preparing RE Teachers. – Religionen in einer sich ändernden Welt. Forschungen zur Anthropologie und Religionsgeschichte. Band 33. Ugarit-Verlag, Münster, 1999, s 147 – 156.

ÜLESANDED

1. Koostada loetud materjalide põhjal kokkuvõtlikud teesid reformitud religiooniõpetuse põhimõtetest, mis on aktuaalsed ka kaasajal.
2. Kommenteerida teiste tese ning vastata kommentaaridele

OKTOOBER: RÕ EUROOPAS (P. VALK)

1 SISSEJUHATUS

Käesolev artikkel, mis on esimene eestikeelne ülevaade religiooniõpetusest (RÕ) erinevates Euroopa riikides, tutvustab selle õppeaine erinevaid mudeleid, püüdes leida Eesti oludesse sobivaid elemente ja põhimõtteid.

Vaadeldes RÕ arengut meie ilmajaos, tuleb tõdeda, et neis maades, kus lähiminevikku ei varjuta kommunistliku ideoloogia pärand, on RÕ ühes või teises vormis enamasti koolihariduse loomulik osa. RÕ on aktuaalseks saanud ka paljudes endistes Idabloki maades. Eesti kooli jaoks sobiliku kaasaegse RÕ kontseptsiooni väljatöötamiseks on kasulik neid erinevaid kogemusi ja RÕ mudeleid lähemalt tundma õppida. Kuigi mujal toimivat pole võimalik meie oludesse üks-üheselt üle kanda, aitab niisugune analüüs leida ja kohendada sobivaid ideid Eesti oludesse.

RÕ mudelite süstematiseerimisel olen valinud aluseks RÕ keskse karakteristiku, RÕ loomuse, mis määrab, kas tegemist on konfessionaalse või mittekonfessionaalse õppeainega. Paraku ei võimalda artikli maht anda täielikku ülevaadet kõigi maade RÕ üksikasjadest. Näidete toomisel olen püüdnud tutvustada nii Lääne- kui ka Ida-Euroopa maade kogemusi ja probleeme. Põhjalikumalt käsitlemist leiab RÕ **Soomes, Inglismaal ja Norras**. Soome RÕ esindab konfessionaalse RÕ mudelit, milles viimastel aastatel on esile tulnud mitmed huvitavad arengud. Inglismaa RÕ paistab silma multireligioosse lähenemise poolest, tähelepanu väärib ka õppeaine korralduslik külg. Norrast on võtta kõige uuem mittekonfessionaalse RÕ näide. Üleminek konfessionaalselt õppeainelt mittekonfessionaalsele ja kõigile õpilastele kohustuslikule RÕ-le on tekitanud Norra ühiskonnas suuri vaidlusi, mis jõudsid ka Euroopa Inimõiguste Kohtusse. Selle protsessi kaasus on igati huvipakkuv ka Eesti olude taustal.

Olukorrast terviklikuma pildi saamiseks on artiklile lisatud ülevaatlik tabel RÕ kohta 38 Euroopa riigis. Siinkohal tuleb märkida, et mitmete endiste Idabloki maade RÕ kohta on see materjal lünklik, sest vastav informatsioon ei ole olnud kättesaadav. Ilmselt tuleneb see asjaolust, et RÕ on neis maades kujunemisjärgus ja ülevaatlikud tervikkäsitlused alles kirjutamata.

2 TERMINOLOOGIAST

Lähtudes sellest, kas RÕ-s rõhutatakse eeskätt usulise kasvatuse dimensiooni või mõistetakse seda üldharidusliku õppeainena, võib RÕ mudelid jagada kaheks. Esimesel juhul on tegemist traditsioonilise usuõpetusega, mis on ka tänapäeval paljude maade koolides elujõuline. Käesolevas artiklis kasutatakse sellise õppeaine tähistamiseks terminit *konfessionaalne RÕ*.

Konfessionaalse RÕ mõiste avamiseks sobib kasutada Esko Kähköse poolt välja toodud konfessionaalse RÕ kolme aspekti:

Teoloogiline aspekt tähendab seda, et RÕ eesmärgid ja õppesisu on seotud õpilaste taustaks oleva konfessiooniga. Kindel koht on sellises RÕ-s usulisel praktikal (palved, laulud, jumalateenistus jm).

Juriidiline aspekt toob esile RÕ korralduslikud küsimused – kes otsustab RÕ sisulisi küsimusi, kes korraldab aine õpetamist koolides ja seda kontrollib.

Pedagoogiline aspekt tähendab seda, et RÕ lähtekohaks on see keskkond ja kultuur, milles õpilased kasvavad.

Konfessionaalse RÕ eri aspektide variatiivsus võimaldab RÕ mudeleid diferentseerida.

Konfessionaalne RÕ lähtub ühe või teise konkreetse kiriku või religioosse rühma õpetusest. Nii võib rääkida näiteks islami, juudi, katoliiklikust või luterlikust RÕ-st. Õppeaine eesmärgiks on religioosse traditsiooni edasiandmine järgmisele põlvkonnale ja selle järjepidevuse tagamine. Suuremal või vähemal määral eeldab niisugune mudel õpilaste ja nende perekondade seotust vastava konfessiooniga. Sellisele mudelile vastav RÕ võib olla väga lähedane või isegi kattuv kiriku ristimisõpetuse või kateheesiga.

RÕ mõistmine usulise kasvatusena on viinud selle aine väljajätmisele mitmete maade riiklike koolide õppekavast (nt Prantsusmaal ja Ameerika Ühendriikides). Leidub ka riike, kus RÕ konfessionaalne loomus on seadusega kaitstud (nt Iirimaa, Kreeka, enamik Saksa Liidumaid). Huvitaval kombel põhjendatakse vastavat otsust mõlemal juhul usuvabaduse tagamisega. Usulise kasvatusena väärtustamine on mitmetes maades viinud ka laia kiriklike koolide võrgu kujunemisele, kus kogu kooli õppe-kasvatustööd läbib lähtumine vastava kiriku põhimõtetest. Selliste maade seas võiks nimetada Inglismaad, Hollandit, Belgia ja Taanit. Postsotsialistlikest riikidest on siin eriline kogemus Ungaril, kus koolisüsteemi reformi käigus tagastati kirikule suur osa koolidest. Mitmeid kristlikke koole on rajatud ka Lätis.

Konfessionaalse RÕ õpetamine on tihti delegeeritud vastavatele kirikutele, kes töötavad välja ainekavad, õppematerjalid ja koolitavad ise või kureerivad RÕ õpetajate ettevalmistamist ja nende tööd koolides. Äärmuslikel juhtudel pole RÕ õpetaja ametlikult isegi kooli õpetajaskonna liige (näiteks Ungari riigikoolides).

RÕ mõistmine üldharidusliku õppeainena, mis lisaks teoloogiale lähtub oluliselt ka pedagoogilistest printsiipidest, on eelkirjeldatud kontseptsioonist oluliselt noorem. Selle mudeli puhul tehakse selget vahet kirikus ja koolis antava õpetuse ja kasvatusena vahel. Kooli RÕ eesmärgina nähakse eeskätt teadmiste andmist ristiusu ja teiste religioonide kohta ning õpilase kõlbelise ja isiksusliku arengu toetamist. Käesolevas artiklis kasutatakse niisuguse RÕ kohta terminit *mittekonfessionaalne RÕ*.

Mitte-konfessionaalne RÕ on termin, mida võib lahti mõtestada erinevalt. Mitte-konfessionaalsus võib olla:

Ideoloogiline mõiste, kus kristlust tutvustatakse ja seda käsitletakse **konfessioonide** mitmekesisust ignoreerides, jättes kõrval teoloogia ja usu eripärad ning nende ajaloolise kujunemise.

Juriidiline või korralduslik mõiste, mis tähendab seda, et RÕ korraldamisega ei tegele kirik, vaid riik. Niisugune lähenemine ei pruugi välistada riigi ja kiriku koostööd RÕ arendamise ja korraldamise küsimustes (nt ainekavade ja õppematerjalide väljatöötamine, õpetajate koolitus jm).

Pedagoogiline mõiste, mille kohaselt RÕ eesmärgiks pole mitte misjon, vaid teadmiste andmine ristiusust ja teistest religioonidest. Samas ei tähenda see õpetajale oma vaadete salgamise kohustust, nagu ei saa välistada ka seda, et RÕ võib aidata õpilasel oma usulisi valikuid teha.

Oikumeeniline mõiste, mis tähendab seda, et kristliku traditsiooni tutvustamisel pööratakse eri konfessioonide ühisosa kõrval tähelepanu ka nende erinevustele neisse respektiga suhtudes. Tänapäevaks on niisugune mõtteviis laienenud ka erinevate religioonide tutvustamisele.

Järgnevas käsitluses kasutatakse terminit 'mittekonfessionaalne' õigusliku, pedagoogilise ja oikumeenilise mõistena.

Üheks esimeseks riigiks, kus mittekonfessionaalne RÕ, toona *inter-konfessionaalse usuõpetuse* nime all, välja töötati, oli Eesti. Teravad vaidlused usuõpetuse üle vabariigi algaastatel, mis lühikeseks ajaks usuõpetuse kooli õppekavast kõrvaldasid, said tõukeks 1920-ndate algul läbiviidud kooli usuõpetuse reformile, millega loobuti varem ainuvõimalikust konfessionaalsest usuõpetusest ja aine muudeti vabatahtlikuks. Oluline teenäitaja

mittekonfessionaalse RÕ arengule on 1960-ndate lõpust olnud Inglismaa, kus 1975. a. ilmunud "*The Birmingham Agreed Syllabus*" oli esimeseks ametlikuks ainekavaks, milles RÕ tervikuna mõtestati pedagoogikast, mitte teoloogiast lähtuvalt.

John M. Sutcliffe, ed., *A Dictionary of Religious Education* (London: SCM Press Ltd, 1984), "Nature of RE", by John M. Hull.

Esko Kähkönen, *Uskonnonopetuksen asema Suomen koulunuudistuksessa 1944 – 1970* (Kemijärvi: Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisuja 101, 1976), 237 – 242.

Ülddidaktika kontekstis seonduvad konfessionaalse RÕ pedagoogilise aspektiga sellised printsiibid nagu õppimine tavaliselt tundmatule ning kodukoha printsiip.

Siiski ei saa väita, et RÕ-l Prantsusmaa koolides üldse kohta pole. Üle 20% õpilastest õpib katoliku kiriku koolides, kus õppekava osaks on ka konfessionaalne RÕ. Hetkel on Prantsusmaal üles kerkinud arutelud religiooni ja kultuuri seoseid tutvustava kursuse siseseviimisest ka riigikoolidesse.

Esko Kähkönen, *Uskonnonopetuksen asema Suomen koulunuudistuksessa 1944 – 1970*, 237 – 242.

Norbert Mette, Folkert Rickers, Hg., *Lexikon der Religionpädagogik* (Neukirchen-Vluyn: Neukirchener, 2001), "Ökumenisches Lernen", von Ulrich Becker.

Pille Valk, *Ühest heledast laigust Eesti kooli ajaloos* (Tallinn: Logos, 1997), lk 36 – 37.

Sutcliffe, *A Dictionary of Religious education*, 285.

Agreed Syllabus of Religious Instruction with Foreword, Introduction, Details of the Conference and Sections from the Education Act (Birmingham: City of Birmingham education Committee, 1975).

3 KONFESSIONAALNE RELIGIOONIÕPETUS

Konfessionaalne RÕ on pika ajalooga traditsiooniline RÕ mudel, mille areng on olnud tihedalt seotud kirikuga ja mis on domineerinud kogu varasemas kooli ajaloos. Tänapäeva Euroopas on niisugune mudel jätkuvalt paljudes riikides esindatud. Kristliku konfessionaalse RÕ mudelid on kõige selgemini diferentseeritavad juriidilisest aspektist lähtudes, mis määratleb esmalt aine staatuse, näidates, kas tegemist on kohustusliku või valikainega, ning sätestab, kuidas on jaotatud RÕ korraldamisega seotud ülesanded.

RÕ kohustusliku või valikainena.

Austrias, Belgias, Iirimaa, Kreekas, Küprosel, Soomes, Saksamaa enamikes liidumaades, osades Šveitsi kantonites ning Hollandi ja Ungari kiriklikes koolides on konfessionaalne RÕ kohustuslik õppeaine. Bosnias, Bulgaarias, Gruusias, Hispaanias, Itaalias, Leedus, Luxemburgis, Lätis, Maltal, Poolas, Portugalis, Alsace-Moeselle'is, Slovakkias, Tšehhis, Ungaris ja Venemaal on konfessionaalne RÕ valikaine staatuses.

Kohustusliku aine staatus võib omada eri maades erinevat tähendust. See võib seisneda kohustuslikus valikus RÕ ja mõne alternatiivse õppeaine vahel, mille ülesandeks on erinevaid religioone puudutavate põhiteadmiste andmine ja kõlbeline ning väärtuskasvatuse. Belgias on selleks alternatiiviks eetika, Saksamaa koolides sõltuvalt liidumaast eetika, väärtusõpetus või filosoofia, Soomes maailmavaateõpetus. Austrias, Iirimaa, Kreekas ja Küprosel RÕ-le alternatiivne õppeaine puudub.

Austria mudelit võib pidada konfessionaalse ja kohustusliku RÕ üheks perfektsemaks näiteks. RÕ õpetamise õigus on koolis 15-l registreeritud kirikul ja usulisel ühendusel. Seega on mõeldav olukord, kus RÕ tunniks jagunevad õpilased vastavalt enda või oma pere usulisele kuuluvusele kuni 15-sse rühma. Teise konfessiooni RÕ-s osalemine ei ole lubatud. Õpilased, kes ühegi konfessiooniga seotud pole, võivad avalduse põhjal osaleda enda või vanemate poolt valitud rühma tunnis. Seaduse kohaselt tuleb neile õpilastele, kes RÕ tunnis ei osale, korraldada järelevalve. Märkimisväärne on seegi, et kogu sellist õpetust finantseerib riik.

Konfessionaalsele RÕ-le **valikaine** staatuse andmine, mis lähtub usuvabaduse tagamise põhimõttest, võib reaalses koolielus anda väga erinevaid tulemusi. Hispaanias, Itaalias ja Maltal tähendab see seda, et praktiliselt kõik õpilased osalevad katoliiklikus RÕ-s, millest vaid väga väike osa teistsuguse usulise taustaga õpilasi on vanemate sooviavalduse põhjal vabastatud.

Endistes sotsialismimaades (nt Bulgaarias, Gruusias, Slovakkias, Tšehhis ja Venemaal) on tulemuseks aga õppeaine, milles osalejate hulk on suhteliselt tagasihoidlik. Positiivseks erandiks on siin vaid Poola, kus RÕ-s osaleb ca 90% õpilastest. Enamikel juhtudel jääb aga valdav osa õpilastest ainevaldkonnas orienteerumist võimaldavatest põhjalikumatest teadmistest ilma. Probleemi süvendab ka asjaolu, et kuigi seadusega on enamasti ette nähtud RÕ-le alternatiivne õppeaine, ei ole suudetud seda seni reaalselt käivitada.

Kirikute ja riigi rollid RÕ korraldamises

Sellest aspektist vaadates jagunevad konfessionaalse RÕ mudelid kaheks:

RÕ ainekavade ja õppematerjalide väljatöötamine ning õpetajate ettevalmistamine on kirikute või vastavate usuliste ühenduste ülesanne. Siia rühma kuuluvad näiteks Iirimaa, Itaalia, Läti, Poola, Slovakkia, Tšehhi ja Ungari (eriti kiriklike koolide osas).

RÕ korraldamine toimub riigi koostöös kirikute või usuliste ühendustega. Selline mudel toimib Austrias, Kreekas, Saksamaal, Soomes ja osades Šveitsi kantonites.

Esimese mudeli puhul võib täheldada, et RÕ on neis riikides selgemalt kirikukeskne ja tugeva initsiatsioonilise iseloomuga. Teatud puhkudel võib seda käsitada “kiriku filiaalina koolis”. Niisugune RÕ tugev seotus kirikuga, mis näib töötavat järjepideva RÕ traditsiooniga suhteliselt monokonfessionaalses keskkonnas, on endistes Idabloki maades esile toonud terve rea probleeme.

Nii on näidanud mõned küsitlused **Tšehhis**, et vaid 5% õpilastest on huvitatud regulaarselt toimuvast valikainest, mida koolis õpetavad enamasti vaimulikud oma põhitöö kõrvalt. Samas ollakse huvitatud laiemast taustaga RÕ-st ja väärtuskasvatusest.

Lätis, kus alates 1998. a. võib konfessionaalne RÕ olla koolis kohustuslik õppeaine, viidi Läti Kristlike Koolide Ühenduse poolt õpilaste ja lapsevanemate hulgas läbi küsitlus (N=2517), mille tulemuste põhjal toetas kirikukeskset RÕ-st vaid 5% vastanutest. Nimetatud uurimus tõi välja ka selle, et üle 90% õpilastest ja nende vanematest olid huvitatud üldkristlikult aluselt lähtuvast RÕ-st ja arvasid, et konfessionaalne RÕ põhjustab pingeid eri kirikute ja usuliste rühmade vahel. Õpilaste jaotamist usulise kuuluvuse järgi peeti vääraks. Samas võttis Läti Seim kirikujuhtide tugeval surveel 1998. a. vastu seaduse, mis sätestas RÕ konfessionaalse õppeainena.

Ida-Euroopa maades on tõsiseks küsimuseks heatasemeliste RÕ õpetajate ja spetsialistide nappus. Vahepealsetes ideoloogilistes tuultes räsitud kirikud ei suuda tihti üksi õpetajate ja õppematerjalide ettevalmistamise eest hea seista. Vaimulikele, kelle ettevalmistuses religioonipedagoogika on olnud tagasihoidlikul kohal, on kogudusetöö kõrvalt koolitundide andmine tihti üle jõu käiv. Nii või teisiti kipub selline RÕ jääma muu koolielu taustal suhteliselt eraldiseisvaks marginaaliks.

RÕ korraldamine kiriku ja riigi koostöös loob paremad eeldused RÕ integreerimiseks kooli õppekasvatustöösse. Niisugune mudel on iseloomulik riikidele, kus RÕ on saanud järjepidevalt areneda ning koostöö saab toetuda traditsioonile ja vastastikusele usaldusele.

Soome kooli RÕ arenguhoon 1990-ndatel

RÕ taustana on Soome puhul oluline märkida seda, et ca 88% sealsest elanikkonnast on seotud luterliku kirikuga. Soome luterlikul kirikul ja ortodoksi kirikul, kuhu kuulub veidi üle 1% elanikkonnast, on eriline avalik-õigusliku institutsiooni staatus. Vastavalt seadusele on Soome koolis RÕ õppeaine, mida õpetatakse vastavalt õpilaste enamuse konfessionaalsele kuuluvusele. Kui sellisest RÕ-st on usuvabaduse seaduse põhjal vabastatud vähemalt kolm luterlast või ortodoksi, tuleb omavalitsusel neile korraldada eraldi konfessionaalse RÕ tunnid. Teiste usuliste vähemuste liikmetele, kui neid on vähemalt kolm, tuleb nende usutunnistusele vastavat RÕ korraldada juhul, kui seda nõutakse. RÕ alternatiiviks on *Maailmavaateõpetus*, mis erinevalt õpilaste enamuse

konfessionaalse kuuluvuse järgi õpetatavast RÕ-st ei ole avatud kõigile õpilastele, vaid ainult neile, kes pole ühegi konfessiooniga seotud. Seda ainet õpib ca 2 - 3% õpilastest, kes elavad valdavalt Helsingis ja selle lähiümbruses.

Praeguseks on lisaks luterlikule ja ortodoksi RÕ ainekavadele oma RÕ ainekava välja töötanud ka katoliiklased, moslemid, adventistid, bahá'í'd ja antroposoofiast lähtuv liikumine Ühendus Kristuses. Kui M. Pyysiäise analüüsile tuginedes võib kuut viimatinimetatut pidada puhta konfessionaalse mudeli esindajateks, siis luterlik RÕ on 1990-ndatel läbi teinud teatud muutusi. J. Seppälä vaidlustab isegi selle aine nimetamises konfessionaalseks. Selle asemele pakub ta mõistet "konfessioonist lähtuv või konfessioonipõhine RÕ", mille iseloomulikeks joonteks on:

- kooli RÕ eristamine kirikus antavast ristimisõpetusest ja
- teiste konfessioonide ja usundite käsitlemine RÕ raames.

Sellise RÕ puhul ei determineeri kirik RÕ sisu, eesmärgi ja raame, vaid on vundamendiks, millest RÕ lähtub. Konfessionaalsusest saab siin kõnelda vaid pedagoogilist aspekti silmas pidades. Niisugune RÕ ületab ühe konkreetse konfessiooni piirid ja siinkirjutaja meelest võiks sellist RÕ-st nimetada **avatud konfessionaalsusega** RÕ-ks. Niisuguse RÕ haakub suurepäraselt põhikooli ja gümnaasiumi õppekavas sõnastatud eesmärkidega, mis kokkuvõtlikult esitatuna kõlavad nõnda: RÕ

aitab õpilastel tundma õppida oma konfessiooni ja kultuuritraditsiooni ning toetab tema maailmavaate kujunemist,

tutvustab õpilast teiste uskkondade ja maailmavaadetega ning nende traditsioonidega, valmistades teda ette toimetulekuks pluralistlikus ühiskonnas erinevalt mõtleivate inimeste keskel,

kujundab eetiliselt vastutustundlikku eluhoiaku läbi oma tegude ja nende tagajärgede seose mõistmise, loob eeldused väärtuste valikuks ja valmisoleku kaasa rääkida ühiskonna arengus.

Soome RÕ võimalikke tulevikuarenguid prognoosides toob M. Pyysiänen välja järgmised võimalused:

Lähtudes järjest mitmekesisustavast religioosest maastikust hakkavad järjest enamad uskkonnad nõudma oma usutunnistusest lähtuvat RÕ-t. See toob kaasa RÕ killunemise ja võib saada majanduslikult ja korralduslikult problemaatiliseks. Samas tõstatub ka küsimus, kas ei peaks selline RÕ olema uskkondade endi ülesanne.

Lähtudes seisukohast, et kool seisab ühiskonna kui terviku teenistuses, areneb RÕ selles suunas, et sellest saab kõigile õpilastele ühine aine, nagu see on ka Rootsis ja Norras. See oleks areng mittekonfessionaalse RÕ suunas, mille kõrval võiks ruumi olla ka ühes või teises mahus konfessionaalsele õpetusele.

Esimene samm kõigile õpilastele avatud RÕ suunas on hoomatav ka uue luterliku RÕ ainekava väljatöötamisel. Kavas on loobuda aine määratlemisest konfessionaalse õppeainena, samuti ei nõuta enam RÕ õpetajalt kuulumist luterlikku kirikusse.

Elzbieta Byrtek, "Poland. Religious Education", *Religious Education in Europe*, Peter Schreiner, ed. (Münster: ICCS/ Comenius-Institute, 2000), 132 – 133.

Ondrej Sobeslavsky, "Czech Republic. Religious Education", *Religious Education in Europe*, 25 – 26.

Edite Roskalne, "Latvia. Religious Education", *Religious Education in Europe*, 112 – 115.

Ibid.

Gerhard Robbers, ed., *State and Church in the European Union* (Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1996), 282.

Perusopetuslaki, *Suomen sädöskokoelma*, Laki 628/1998, 13§. Lukiolaki, *Suomen sädöskokoelma*, Laki 629/1998, 9§.

Ibid.

Markku Pyysiäinen, *Yksi oppiaine, seitsemän opetussuunitelmaa. Peruskoulun ja lukion opetushallituksen 1990-luvulla vahvistamien uskonnon opetussuunitelmien tunnustuksellinen luonne* (Helsinki: Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos, Tutkimuksia 223, 2000), 10 – 71.

Ibid, 84 – 87.

Jarkko Seppälä, “Mitä on uskonnon didaktiikka?” *Nautinnon lähteillä. Aineen opettaminen ja luovuus.*

Ainedidaktiikan symposiumi Helsingissä 2.2.1996, S. Tella, toim. (Helsinki: Helsingin yliopiston

opettajankoulutuslaitos, Tutkimuksia 163, 1996), 93 – 94.

Kouluhallitus, *Peruskoulun opetussuunitelman perusteet* (Helsinki: Valtion painatuskeskus, 1994), 89. *Lukion*

opetussuunitelman perusteet (Helsinki: Valtion painatuskeskus, 1994), 87.

Markku Pyysiäinen, *Yksi oppiaine, seitsemän opetussuunitelmaa*, 86 – 87. Markku Pyysiäinen, “The challenge of the students for religious education: a Finnish view,” *Into the third Millennium. Föreningen lärare i religionskunskap* (Malmö: Team Offset & Media, 1999), 51.

Juha Luodeslampi, Marku Holma, “Religious Education in the Finnish School”, paper presented on the Elspeet-consultation of Institutes of (Religious) Education, April, 2002.

4 MITTEKONFESSIONAALNE RELIGIOONIÕPETUS

Mittekonfessionaalse RÕ mudeli laiem levik sai alguse XX sajandil, kui mõningates maades hakati selgemat vahet tegema kiriku ristimisõpetuse ja kooli RÕ vahel. Korralduslikult sai sellisest RÕ-st haridusinstituutsioonide vastutusala. Enamasti on aga ka kirikute ja koguduste esindajad ainekavade ja õppematerjalide väljatöötamisse ning õpetajate koolitusse kaasatud.

Mittekonfessionaalse RÕ arengu taustaks on muutuste ja arengute kompleks, millest võiks nimetada laienevat sekulariseerumist, kasvavat usulist mitmekesisust ühenduses globaliseerumisega ning uusi paradigmasid pedagoogikas ja psühholoogias. Kõige selle valguses on esile kerkinud küsimus RÕ rollist ja olemusest muutavas pluralistlikus ühiskonnas, eriti ühtluskooli põhimõttel ülesehitatud riiklikus koolisüsteemis.

RÕ eesmärged võib selle mudeli raames sõnastada kokkuvõtlikult nõnda:

RÕ aitab tundma õppida oma maa kultuuri ja religiooni rolli selles.

Ainekava koostamise printsiipide osas tähendab see suurema tähelepanu pööramist ja vastavalt suurema mahu eraldamist ristiusele kui Euroopa kultuuri olulisele kujundajale.

RÕ aitab erinevate religioonide ja maailmavaadete tutvustamise kaudu orienteeruda erinevate maade ja rahvaste kultuuripärandis, traditsioonides ja tavades. RÕ valmistab õpilasi ette eluks pluralistlikus muutavas maailmas, loob eeldused dialoogiks maailma erinevalt mõistvate inimeste vahel.

Tähelepanu tuleb siinkohal pöörata sellele, et erinevad religioonid saaksid õppematerjalides ja tundides käsitletud võimalikult adekvaatselt. Heaks tooniks peetakse seda, et vastavad õppematerjalid on läbi vaadanud ja heaks kiitnud ka vastava konfessiooni või usundi esindajad.

RÕ toetab õpilase kõlbelist ja isiksuslikku arengut ning väärtushinnangute kujunemist.

Järjepidev RÕ loob eeldused õpilase kõlbelse arengu järjepidevaks toetamiseks. Lisaks eetika-teemalistele erikursustele soovitatakse sellele aspektile tähelepanu pöörata läbi kogu RÕ kursuse.

Mittekonfessionaalne RÕ mudel on tänapäeva Euroopas esindatud Suurbritannias, Islandil, Norras, Rootsis ja Taanis, mõnedes Šveitsi kantonites ning Berliinis, Brandenburgis ja Bremenis Saksamaal. Huvitav on märkida, et nende maade hulgas on mitmeid riike, kus ühel kirikutest on riigikiriku staatus.

Üheks niisuguseks maaks on **Taani**, kus luterlikku rahvakirikusse kuulub ca 88% elanikkonnast.

Mittekonfessionaalsele RÕ-le pani Taanis selge aluse 1975. a. rahvakooli seadus, kus rõhutati mõttevabaduse ja demokraatia põhimõtteid ning luterliku kiriku keskse rolli asemel toodi esile ühiskonnale kui tervikule olulised kultuurilised ja poliitilised väärtused. Tähtsaks peetakse õpilaste probleemide ja eluliste küsimuste käsitlemist.

Kogu õpetus peab silmas pidama õpilaste kultuurilist tausta. RÕ on määratletud kultuuriliselt üldhariv põhiaienena.

RÕ on kõigile õpilastele kohustuslik. Varasem tundidest vabastuse taotlemise võimalus teistsuguse usulise taustaga õpilastele, mis põhikooli osas kehtib tänaseni, kaotati keskkooli osas 1995.a.

RÕ ainekavas on keskne koht ristiusul. Gümnaasiumi ainekava näeb sellele lisaks ette ühe maailmareligiooni ja ühe loodususundi käsitlemist. Vastava valiku tegemise õigus on õpilastel. Religioonifilosoofia ja eetika on ainekava kohustuslikud osad. Võimalik on tutvustada ka uususundeid. RÕ puudub põhikooli 7. klassis, kui valdav osa õpilastest käib leerikoolis.

Endise **Saksa** Demokraatliku Vabariigi aladel asuvates liidumaades on RÕ areng olnud erinev. Põhiliste probleemidena on siin esile kerkinud vahepealse ateistliku ideoloogia märgatav mõju ning asjaolu, et sotsialismiperioodil ideoloogiaasutuseks muutunud kooli õpetajaskond töötab suures osas koolides edasi. Enamasti on RÕ-s valitud Lääne-Saksamaa tüüpiline konfessionaalse RÕ mudel, millele on mõnel pool alternatiiviks loodud neutraalsest taustast lähtuvad eetika või filosoofia kursused. Eetika õpetamise tähtsuse rõhutamine näib olevat endistes Ida-Saksa liidumaades ühendavaks ühiskondlikuks huviks.

Huvitav näide sobiva RÕ mudeli otsimisest postsotsialistlikus kontekstis, kus vaid kuni 20% elanikkonnast on kirikuga seotud, sai alguse 1996. a. **Brandenburgis**, kus viidi sisse uus mittekonfessionaalse RÕ mudel nime all "*Lebensgestaltung – Ethik – Religionskunde*" (*LER*). Vastavalt seadusele tuleb seda õpetada ilma konfessionaalse lähenemiseta, eri religioonide ja maailmavaadete suhtes neutraalselt positsioonilt. Lisaks sellele kohustuslikule ainele on soovijatel võimalik õppida ka konfessionaalset RÕ-t, mida korraldavad kirikud ja kogudused koolide toetusel. Nagu igal pool mujalgi Saksamaal, on õpilasel või tema vanematel võimalus taotleda selle aine õppimisest vabastust. Mittekonfessionaalse RÕ mudeli head vastuvõtmist näitas 1994. a. läbiviidud küsitlus, kus 84% õpilastest ja valdav enamus vanematest sellise RÕ-ga rahul oli.

Inglismaa ja Wales

RÕ õpetamise aluseks Inglismaa ja Walesi riigikoolides on 1988. a. Hariduse Reformi Seadus (*Education Reform Act*), mille järgi RÕ koosneb kahest komponendist – mittekonfessionaalsest RÕ-st ja igapäevastest koolipalvustest. Mõlemad on õpilastele kohustuslikud. Vastavalt seadusele tuleb RÕ õpiainese valikul silmas pidada seda, et Suurbritannia usuline traditsioon on olnud ja on seotud ristiusuga. Seega tuleb kristlusele eraldada *ca* pool õppematerjali mahust. Selle kõrval peavad aga käsitlemist leidma ka teised riigis esindatud religioonid.

1988. a. haridusseaduse reformi järgi peavad koolipalvused lähtuma laialt üldkristlikust taustast. Kui valdav enamus õpilastest on aga teistsuguse usulise taustaga (moslemid, sikhid vm), on ette nähtud ka võimalused multireligioosseteks ühispalvusteks.

Eraldi tähelepanu väärib unikaalne RÕ korraldamise mudel. RÕ ainekava (*Agreed Syllabus*) väljatöötamine on omavalitsuste haridust korraldavate institutsioonide ülesanne ja see ainekava on kohustuslik kõigile selle omavalitsuse territooriumil töötavatele koolidele (va omafinantseerimisega religioossed erakoolid). Ainekava väljatöötamisse on kaasatud neli komiteed:

eri konfessioonide ja religioonide esindajad, kes tegutsevad vastava omavalitsuse territooriumil;

Anglikaani kiriku esindajad (see komitee toimib vaid Inglismaal, sest Walesis ei ole anglikaani kirikul enam eristaatust);

Õpetajate esindajad;

Kohalike haridusjuhtide (*Local Education Authority – LEA*) esindajad.

RÕ ainekava või selle muudatused peavad saama kõigi nimetatud komiteede heakskiidu.

RÕ üle teostab järelevalvet kõigi eelnimetatud komisjonide esindajatest koosnev nõukogu – *Standing Advisory Council for RE*, kes korraldab ka õpetajate täienduskoolitust.

Selline koostöö tagab kooli RÕ arendamisel kõigi erinevate konfessioonide ja religioossete rühmituste huvide arvessevõtmise ning vastavate õppematerjalide adekvaatsuse. Realse koolielu seisukohast on oluline seegi, et RÕ arvestab konkreetse õpilaskontingendi usulist tausta – RÕ tundides õpitakse üksteist tundma ja respektierima.

RÕ ainekava peab vastama järgmistele põhimõtetele:

RÕ ei tohi olla konfessionaalne.

RÕ ei tohi olla suunatud õpilaste 'pööramisele', neile üht või teist maailmavaadet peale surudes.

RÕ aluseks on ristiusk ja teised suuremad religioonid, nende traditsioonid, praktika ja õpetused. Ainekava ülesandeks on määratleda, milliseid konkreetseid teemasid, millises vanuses ja mis ajal tuleb käsitleda.

RÕ ei piirdu vaid informatsiooni andmisega eri religioonide, nende traditsioonide, praktika ja õpetuse kohta, vaid peab laienema üldisemale tasandile, hõlmates küsimusi heast ja kurjast ning näitama, kuidas usk väljendub inimeste igapäevases elus.

RÕ peab pidama silmas nii üldrahvalikke kui ka kohalikke huvisid. Ainekava peab võimalikult hästi vastama õpilaste ja lapsevanemate ootustele, et vältida RÕ-st vabastuse taotlejate suurt hulka.

Inglismaa ja Walesi RÕ mudelit võib pidada mittekonfessionaalse RÕ mudeli edasiarenduseks multireligioosse mudeli suunas, mis kõige paindlikumalt arvestab õpilaste ja ühiskonna kui terviku usulise taustaga, tagades demokraatliku laiapõhjalise kaasaráääkimisvõimaluse kõigile asjast huvitatud osapooltele. Niisugune RÕ saab heatasemelise teostuse korral luua eeldused üksteisemõistmiseks järjest pluralistlikumas ühiskonnas, killustumata eri konfessioonide ja uskkondade vahel.

Norra religiooniõpetus – kohustuslik kõigile.

1997. a. algas Norra koolis üleminek konfessionaalselt RÕ-lt mittekonfessionaalsele õppeainele, mille nimi eesti keeles võiks olla "Kristlus, teised religioonid ja kõlbeline kasvatus" (*Kristendomskunnskap med religions- og livssynorientering – KRL*). Sellise tulemuseni viinud arengu esimesed sammud astuti 1969. a., kui Norra parlament diferentseeris kooli RÕ kiriku ristimisõpetusest.

Erinevalt varasemast süsteemist, kus konfessionaalse RÕ alternatiiviks oli humanistliku filosoofia ja eetika kursus, uuel õppeainel alternatiivi pole ja vabastuse taotlemine sellest ainest on väga piiratud, tulles kõne alla vaid üksikute õppekäikude või üksikküsimuste puhul, millest teistsuguse usulise taustaga vanemad võivad taotleda oma lapse vabastamist. RÕ reformi tagamaad on seotud järjest kasvava migrantide hulgaga Norras. Uustulnukate seas on arvukaim 60 000-liikmeline moslemite kogukond, kes elavad valdavalt Oslos ja selle ümbruses. RÕ-s nähakse olulist tegurit uute ühiskonnaliikmete integreerimiseks Norra kultuuriruumi. Teiselt poolt oli muutuste taga globaalse olukorra adumine, kus järjest pluralistlikumaks muutuv maailmas vajab oma identiteet selgemat teadvustamist ja väärtustamist.

RÕ eesmärgid on sõnastatud järgnevalt:

Tutvustada õpilasi Piibliga ja ristiusuga kui kultuurikonteksti kujundaja, usu, moraali ja maailma mõistmise viisi allikaga.

Tutvustada õpilasi koolihariduse aluseks olevate kristlike ja humanistlike väärtustega.

Tutvustada õpilastele teisi maailmareligioone ja filosoofiaid - usu, eetika ja maailma mõistmise allikaid.

Kujundada üksteisemõistmist, respekti ja avatust, et kaasa aidata dialoogile erinevate uskude ja maailmavaadete esindajate vahel.

Toetada õpilaste isiksuse kasvamist ja kujunemist.

Seega on RÕ ülesandeks anda õpilastele baasteadmisi kultuurist ja väärtustest. Õppeaine eripäraks on ristiusu-põhisus, millega on orgaaniliselt seotud avatus teiste religioonide ja maailmavaadete suhtes. Kristlusele on pühendatud 3/5 õppematerjalist. Teiste usundite tutvustamine algab juba esimesel kooliastmel. Ann Midttun on uut ainekava analüüsidest toonud välja huvitava nüansi – et kristluse tutvustamisel lähtutakse selle religiooni rollist Norra ühiskonnas, tähendab see teatud mõttes luterliku konfessiooni esiletõstmist. See ei tähenda aga luterluse esitamist teiste konfessioonide seast “õigemana”, vaid tähendab lihtsalt viitamist luterluse olulisemale rollile Norra kontekstis. Teatud mõttes saab siin kõnelda konfessionaalsusest pedagoogilises mõttes.

RÕ muutmine kõigile õpilastele kohustuslikuks õppeaineks tõi kaasa teravad debatil, mis jõudsid Strasbourg'i Rahvusvahelisse Inimõiguste Kohtusse. Islami kogukond ja humanistide rühm leidsid, et kui nende lastel pole õigust RÕ õppimisest vabastust saada, on see inimõiguste rikkumine, sest üldkohustusliku RÕ katte varjus tehtavat usulist propagandat sooviga pöörata lapsi ristiusku. Norra RÕ-t puudutav kohtuprotsess toimus 1999. a. Küsimuse arutamisel juhtis kohus tähelepanu Norra RÕ ainekavas sõnastatud eesmärkidele, milles rõhutatakse, et ainel on koolis teadmiste andmise ja õpilase kõlbelise arengu toetamise funktsioon, RÕ eesmärgiks on üksteisemõistmise kasvatamine ja dialoogi kujundamine maailma erinevalt mõistvate inimeste vahel. Kohus leidis, et selliselt eesmärgistatud kõigile kohustuslik RÕ ei riku usu- ja mõttevabaduse põhimõtet. Otsuse langetamisel lähtus kohus kolmest printsiibist:

Vanemate õigus kaasa rääkida oma laste hariduse küsimustes.

Lapse õigus haridusele, mis on klassikaliselt väljendatud ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni artiklis 26:1. Kohus leidis, et pole mingit alust väita, et õigus religioossele haridusele oleks mingi erand. Kui see printsiip sattub vastuollu esimesena nimetatud printsiibiga, tuleb lapse õigusi vanemate omadest tähtsamaks pidada. Arvestada tuleb siin ka lapsele laienevat usuvabaduse põhimõtte austamist. Vanematel ei ole õigust oma last isoleerida teistsugustest maailmavaadetest. Seega: vanemate õigus on siin piiratud lapse õigusega haridusele (kaasaarvatud religiooni küsimustes).

Ühiskondlike huvide printsiip seostub olemuselt lapse õiguste printsiibiga. 1989. a. vastuvõetud ÜRO Lapse Õiguste Konventsiooni artiklis 29:1c öeldakse: *Hariduse eesmärk on austuse kasvatamine /.../ erinevate kultuuride vastu, lapse ettevalmistamine eluks võrdsuse, sallivuse ja sõpruse vaimus kõigi inimeste ja rahvast ning rassiliste, rahvuslike ja usuliste rühmade vahel.* Sama põhimõte sisaldub ka ÜRO haridusliku diskrimineerimise vastases konventsioonis. Kohus leidis, et pluralistlikus ja globaliseerivas maailmas on riigi ülesanne kaasa aidata eelnimetatud dokumentides sätestatud põhimõtete teostumisele. Objektiivne, lapsi kriitiliselt mõtlema õpetav pluralistlik RÕ, mis haarab kõiki õpilasi, saab siin olla oluliseks abinõuks. Seega pole õigustatud vanematele niisuguse õiguse andmine, mis takistab lapsele sellise hariduse andmist.

Neist kolmest printsiibist lähtudes jõudis Rahvusvaheline Inimõiguste Kohus otsuseni, et Norra kooli RÕ muutmine kõigile õpilastele kohustuslikuks õppeaineks ei kujuta endast inimõiguste rikkumist.

Inglismaal on riigikirikuks Anglikaani kirik, Islandil, Taanis ja Norras on rahvakiriku staatus Luterlikul kirikul; Rootsis kaotati Luterliku kiriku riigikiriklik staatus alles 2000.a.

Inger Dübeck, “State and Church in Denmark”, *State and Church in the European Union*, Gerhard Robbers, ed. (Baden-Baden: Nomos-verlagsgesellschaft, 1996), 37.

Sven-Åke Selander, "State, Church and School in the Scandinavian countries – in a European perspective", *Into the third Millenium*, 67 – 68. Keskkooli RÕ-s on mittekonfessionaalne lähenemine täheldatav juba 1877.aastast. - Hanne Josephsen, "The danish Schoolsystem", *Into the third Millenium*, 22.

Ibid.

Hanne Josephsen, "The Danish Schoolsystem", *Into the third Millenium*, 23.

Mikael Holt, "Denmark. Religious Education", *Religious Education in Europe*, 28.

Raimund Hoenen, "Religion and Ethics in east German Schools: Problems and Opportunities for a New Beginning," *British Journal of Religious Education* 18:1 (1995): 48.

Christoph Th. Scheilke, "Report about the workshop on LER (life orientation, ethics, religious knowledge) in the 'Bundesland' Brandenburg / Germany", *Into the third Millenium*, 77.

Ibid, 78.

Alan S. Brown, "Religious education in England and Wales", Hans Spinder, ed., *RE in Europe* (A Publication of the Intereuropean Commission on Church and School, 1992), 23 - 26.

David Lankshear, "Great Britain. Religious Education", *Religious Education in Europe*, 54.

Alan S. Brown, "Religious education in England and Wales", *RE in Europe*, 23 – 26.

Ibid, 26.

Ann Midttun, "Norway. Religious Education", *Religious Education in Europe*, 124.

Ibid, 126.

Trond Enger, "Religious Education for all pupils – The Norwegian way", *Panorama*, Vol 2, No 2 (Winter 1998), 123.

Ibid, 124.

Ann Midttun, "Norway. Religious Education", *Religious Education in Europe*, 125.

Ibid, 127.

Protsessi tutvustamisel on kasutatud: Trond Enger, *Religious Education for all Pupils stands trial: the Norwegian experience after three years* (Collegial Paper, presented at International Seminar of Religious Education and Values /ISREV/ XII, Israel, 23. –28. July 2000).

ÜRO Rahvusvaheline tsiviil – ja poliitiliste õiguste konventsioon, art 18:4, Euroopa konventsioon inimõiguste ja põhivabaduste kaitseks, protokoll1, art 2 ja UNESCO haridusealase diskrimineerimise vastane konventsioon, art 5:1b.

5 KOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED

Konfessionaalne RÕ näib hästi toimivat ühiskondades, kus see mudel on ajalooliselt järjepidevalt areneda saanud ja kus kirikute roll on suhteliselt märkimisväärne.

Ida-Euroopa endistes sotsialismimaades on aga ilmnenud probleeme, mis sellise RÕ mudeli elujõulisuse kahtluse alla panevad. Enamasti on neis maades lähtutud nn restauratsiooni põhimõttest, kus RÕ püütakse jätkata samas võtmes, kui see oli enne ideoloogilisi muutusi. Vahepealne aeg on aga nii inimeste suhtumisi ja mentaliteeti kui ka kiriku rolli ühiskonnas tunduvalt muutnud. Kui kõrvale jätta Poola, kus katoliku kiriku roll ka tänapäeval on väga selgelt tuntav ja seega ka konfessionaalse RÕ sisseviimine koolidesse on olnud valutum, võib paljudes teistes maades näha mitmeid sarnaseid probleeme. Kirikutel endil ei pruugi jätkuda ressursse RÕ käivitamiseks ja inimeste ootusedki on enamasti seotud laiemapõhjalise RÕ-ga.

Mitmetes maades on täheldatav tendents eri kirikute koostöö kujunemisele RÕ küsimustes. See võib seisneda konsultatsioonides, koostöös õppematerjalide ettevalmistamises jne. Soome luterliku RÕ areng kõigile õpilastele mõeldud avatud konfessionaalsusega RÕ suunas on üheks õpetlikuks eeskujuks, mida silmas pidada ka Eesti kooli RÕ kontseptsiooni välja töötades.

Mittekonfessionaalse RÕ mudel näib praegustes diskussioonides RÕ koha ja ülesannete üle pluralistlikus ühiskonnas üha enam tähelepanu leidvat. See on katse ületada uskkondade vahelisi piire, leida mitmekesisuses ühtsust mitmekesisust respektierides. See on katse luua fundamentalismile ja ekstremismile vastukaalu läbi üksteise tundmaõppimise ja dialoogi. Professor Tim Jensen Odense Ülikooli religiooniuuringu keskusest on 1999. a. Euroopa Religiooniõpetuse Õpetajate Föderatsiooni (EFTRE) konverentsil väga jõuliselt väitnud, et kaasaegse Euroopa kultuuri ja religiooni heterogeenset pilti arvestades saab vaid mittekonfessionaalne riigi

poolt garanteeritud kohustuslik RÕ tagada, et iga Euroopa kodanik saab ettevalmistuse eluks niisuguses pluralistlikus keskkonnas.

Dr. Arto Kallioniemi Helsingi Ülikoolist rõhutab erilisel RÕ sotsiaalse rolli. Tema meelest vajab inimene postmodernses maailmas toimetulekuks teadmisi erinevatest maailma mõistmise viisidest. Religioosset haritust võib pidada omamoodi 'kirjaoskuseks', mis avab tee maailma kultuuriloo juurde ning annab keele, sümbolid ja kujundid inimelu sügavamate küsimuste teadvustamiseks ja nendega tegelemiseks.

Mittekonfessionaalse RÕ mudeli valik tähendab usaldust noore inimese vastu, kellel aidatakse elus oma teed leida. RÕ võib olla teenäitajaks kirikusse, kuid see on areng, mille tõekssaamine ei ole haridusseadustikuga sätestatav ega õpetaja poolt planeeritav. See ei saa olla sekulaarses koolis toimuva RÕ taseme hindamise mõõdupuu. Teatud mõttes seisame siin silmitsi RÕ 'kahese loomuse fenomeniga'. Kuhu ja kuidas aga tõmmata piir sekulaarse ja sakraalse dimensiooni vahel RÕ-s ja kuivõrd see võimalik on, ei ole enam siinse käsitluse teema.

JÄRELDUSED EESTI KOOLI RÕ KONTSEPTSIOONI JAOKS

Euroopa RÕ arengumudelite analüüsist võib Eesti üldhariduskooli RÕ kontseptsiooni jaoks välja tuua järgmised soovitusel:

Arvestades meie lähiajaloo ideoloogilist järeloomu, Eesti religioosset maastikku ja seadusandlust, näib meie üldhariduskooli paremini sobivat selline RÕ mudel, kus seda ainet mõistetakse üldharidusliku õppeainena. Seega pean ma meie oludesse sobivamaks **mittekonfessionaalset RÕ-t**.

Vaadates teiste postsotsialistlike riikide kogemusi ja RÕ senist arengut Eestis, on tõenäoline, et vabatahtliku valikainena õpetatav RÕ jääb suhteliselt marginaalseks nähtuseks. Eesti on praegu ainus riik Euroopas, kus mittekonfessionaalne RÕ on valikaine staatuses. Kui tahta, et RÕ jõuaks suurema osa õpilasteni, peab see aine saama kas või osaliselt **kohustuslikuks**. Tõenäoliselt tuleb siis ka hoolikalt läbi mõelda RÕ õppimisest vabastamise põhimõtted.

RÕ ainekavade ja õppematerjalide väljatöötamisel ning RÕ õpetajate ettevalmistamisel näib meie oludesse ainumõeldavana sobivat **riigi ja kirikute vahelise koostöö** mudel. Seega tuleks täpsemalt määratleda selle koostöö alused ja vormid. Üheks võimalikuks koostöö kanaliks võiks meie oludes olla Eesti Kirikute Nõukogu ja Riikliku Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskuse juures töötav RÕ ainenõukogu. Mõelda tuleks ka sellele, kuidas kaasata RÕ arendamisse erinevate religioonide ja maailmavaadete esindajad. Tõenäoliselt ei õnnestu Inglismaa mudeli efektiivne käivitamine meil kohe ja valutult, kuid see on eeskuju, mida pikemas perspektiivis kindlasti peab silmas pidama. Niisugune koostöö on oluline ka adekvaatsete õppematerjalide väljatöötamiseks.

RÕ eesmärkide määratlemisel on kasulik eeskujuks võtta teisteski riikides levinud kolmetine jaotus:

oma religioosse ja kultuurilise traditsiooni ning selle juurte tundmaõppimine **kultuurilise järjepidevuse** tagamiseks;

erinevate religioonide ja maailmavaadete tundmaõppimine ettevalmistusena **eluks pluralistlikus ühiskonnas** ning

kõlbelse arengu ja väärtushinnangute kujunemise toetamine vastutustundlikuks toimimiseks kiiresti muutuvast maailmas.

Nimetatud kolm rühma võib kokku võtta järgnevalt: RÕ eesmärgiks on avatud identiteediga kõlbeliselt küpse isiksuse kujunemisele kaasaaitamine.

Kõige eelõeldu realiseerimine vajab aga suurt ja laiaulatuslikku **selgitustööd**, mis aitaks avada RÕ-s peituvat potentsiaali riiklikus õppekavas sätestatud kooli haridus- ja kasvatustöö eesmärkide saavutamiseks.

Tim Jensen, "Religion and Religious Education in a Europe of Conflicting Trends", *Into the third Millenium*, 153.

Arto Kallioniemi, "The Challenges for religious Education in the Postmodern Society – A Finnish Approach", *Into the third Millenium*, 31.

Pille Valk, "From the Soviet Atheism to the National Identity – a Specific Background for the Religious Education in Estonia", *Panorama. International Journal of Comparative Religious Education and Values*. Vol. 12/ No. 1 (2000), 78 – 93.

Pille Valk, "Freedom to Believe: From Soviet Atheism to National Independence - Developing RE in Estonia", www.natsoc.uk/relectur.htm.

ÜLESANDED

1. Rollimäng: etteantud mudeli tugevused ja sobiv kontekst leida
2. Vastuväited vastandlikule mudelile
3. Milline mudel sobib Eestiss?

PEDAGOOGILISED MUDELID

1. Ülesanne:

Koostada ühte (esimesel kokkusaamisel valitud) RÕ pedagoogilist mudelit tutvustav referaat, pikkusega 2-3 lk.

See peaks olema:

- ülevaatlik kokkuvõtte käsitletavast mudelist;
 - selge ja loogilise ülesehitusega;
 - toob välja, mis on selles olulist, tähelepanuväärset;
 - ärgitab kaasa mõtlema ja äratub küsimusi;
 - annab edasi koostaja isiklike põhjendatud hinnanguid.
2. Ülesanne: milline mudel ja miks sobiks Eesti konteksti?

NOVEMBER-DETSEMBER: SEADUSANDLUS

ÜRO INIMÕIGUSTE DEKLARATSIOON

ÜRO inimõiguste deklaratsioon, saadaval:

<http://web.archive.org/web/20010517155436/www.humanrights.ee/est/decl/text.htm>

Artikkel 18

Igal inimesel on õigus mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadusele. See õigus kätkeb vabadust muuta oma usku või veendumusi, samuti vabadust kuulutada oma usku või veendumusi nii üksi kui koos teistega, avalikult või eraviisiliselt õpetamise, tava, kultuse ja kombetalituse kaudu.

RAHVUSVAHELISED DOKUMENDID

2007. aastal anti välja Euroopa tasandil religiooni õppimise reguleerimiseks "Toledo Guiding principles" (<http://www.osce.org/item/28314.html>), kust pärineb ka järgnev (toor)tõlge:

OSCE arvestades viimaseid rahvastiku liikumisi ja sündmusi Euroopas tõdeb, et on vajadus religioonide ja uskumuste parema tundmise järele. Eksiarvamused, negatiivsed stereotüübid ja provokatiivsed kujundid suurendavad antagonismi ja vägivalda.

Juhime tähelepanu sellele, et on oluline mõista pigem erinevate tsivilisatsioonide koosmõju (confluence), mitte kokkupõrget (clash). Euroopa koosneb tsivilisatsiooni kihtidest, mis on üksteist vastastikku mõjutamas. Tänapäeva Euroopa on rändavate inimhulkade migratsiooni, religioonide vastastikuse mõju tulemus – üksteiselt on üle 25 sajandi laenatud, kopeeritud, muudetud ja edasi antud. Erinevad kultuurid on omavahel põimunud, aktiivselt võidelnud, pingetes koos elanud, koos kannatanud, õitsenud, sallinud ja olnud sallimatud.

Noortel on vaja mõista, milline on religiooni mõju tänapäeva pluralistlikus maailmas. Selle vajadus kasvab üha, kuna erinevad kultuurid puutuvad kokku nii kodus kui reisides, majanduses ja migratsioonis. Kuigi suuremad teadmised ei vii automaatselt suurema tolerantsini, suurendab ignorantsus võimalust mittemõistmiseks, stereotüüpideks ja arusaamatusteks.

TOLEDO KEY GUIDING PRINCIPLES NÕUDED KOOLIS ANATAVLE HARIDUSELE RELIGIOONIST

Miliganes, kusiganes õpetatakse üldhariduskoolis religiooni, peavad olema täidetud järgmised nõuded:

õpetus peab olema aus, täpne ja põhinema teadusel, toimuma õhkkonnas, mis austab inimõigusi, põhilisi vabadusi ja ühiskondlikke väärtusi

need, kes õpetavad, peavad austama inimõigusi ning looma klassis üksteist austava keskkonna

religiooni alane haridus on kooli vastutada, kuid see ei tohi õõnestada või ignoreerida peresid ning usulisi organisatsioone, mis edastavad väärtusi

õpetajad peavad olema adekvaatselt koolitatud, et edastada seda ausal ja tasukaalustatud viisil – nii aine- kui pedagoogilisi oskusi

käsitlema peab ajaloolisi ja kaasaegseid arenguid, globaalseid ja kohalikke teemasid, olema tundlikud kohalike gruppide suhtes

Kuigi peab kaitsma usuküsimuste individuaalseid valikuid, ei saa haridussüsteem ignoreerida rolli, mida religioonid omavad ajaloos ja kultuuris. Ignorantsus neid küsimustes võib viia diskrimineerimise ja intolerantsusele ning negatiivsete stereotüüpide tekkele. Meedias on religioone kajastatud tihti viisil, mis ei peegelda nende mitmetahulist ja dünaamilist olemust.

Põhjused religioonide õppeks:

1. religioon ja uskumused on olulised mõjurid üksikainimeste ja kogukondade elus, nõnda mõjutavad ühiskonda tervikuna
2. aitab kaasa eneseteadmisele, avab tähenduse küsimusele ja kriitilisele eetiliste küsimuste suhtes
3. mõista ajalugu, kirjandust, kultuuri
4. arendada austavat käitumist ühiskonnas

MÕNED LINGID:

Guidelines for Legislative reviews of laws affecting religion or belief.

[http://www.venice.coe.int/docs/2004/CDL-AD\(2004\)028-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2004/CDL-AD(2004)028-e.asp)

Education and religion. Parliamentary Assembly recommendation 1720 (2005)

<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=988621&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864>

Education, religion and philosophical convictions in the case-law of the European Court of Human Rights.

<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1269353&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864>

Inter-European Commission on Church and School.

<http://www.mmiweb.org.uk/cogree/projects.html#3>

Social values, Science and Technology. Eurobarometer.

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_225_report_en.pdf#search=%22Eurobarometer%20225%22

EESTI VABARIIGI PÕHISEADUS 8.06.1992 (RT 1992,26,349) II PTK. §12,37,40,41.

Eesti Vabariigi põhiseadus. Täisversioon leitav:

<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12846827>

II ptk, § 12, 37, 40, 41

§ 12. Kõik on seaduse ees võrdsed. Kedagi ei tohi diskrimineerida rahvuse, rassi, nahavärvuse, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, samuti varalise ja sotsiaalse seisundi või muude asjaolude tõttu.

Rahvusliku, rassilise, usulise või poliitilise vihkamise, vägivalla ja diskrimineerimise õhutamine on seadusega keelatud ja karistatav. Samuti on seadusega keelatud ja karistatav õhutada vihkamist, vägivalda ja diskrimineerimist ühiskonnakihtide vahel.

§ 37. Igaühel on õigus haridusele. Õppimine on kooliealistel lastel seadusega määratud ulatuses kohustuslik ning riigi ja kohalike omavalitsuste üldhariduskoolides õppemaksuta.

Et teha haridus kättesaadavaks, peavad riik ja kohalikud omavalitsused ülal vajalikul arvul õppeasutusi. Seaduse alusel võib avada ja pidada ka muid õppeasutusi, sealhulgas erakooli.

Laste hariduse valikul on otsustav sõna vanematel.

Igaühel on õigus saada eestikeelset õpetust. Õppekeele vähemusrahvuse õppeasutuses valib õppeasutus.

Hariduse andmine on riigi järelevalve all.

§ 40. Igaühel on südametunnistuse-, usu- ja mõttevabadus.

Kuulumine kirikutesse ja usuühingutesse on vaba. Riigikirikut ei ole.

Igaühel on vabadus nii üksinda kui ka koos teistega, avalikult või eraviisiliselt täita usutalitusi, kui see ei kahjusta avalikku korda, tervist ega kõlblust.

§ 41. Igaühel on õigus jääda truuks oma arvamustele ja veendumustele. Kedagi ei tohi sundida neid muutma.

Veendumustega ei saa vabandada õiguserikkumist.

Kedagi ei saa veendumuste pärast võtta õiguslikule vastutusele.

HARIDUST PUUDUTAVAD DOKUMENDID

EESTI VABARIIGI **HARIDUSSEADUS** (RT 1 1998,57,859);

<http://www.mvg.edu.ee/seadus/haridusseadus.htm>

Haridusseaduse § 4 lõige 4 :

(4) Usuõpetuse õppimine ja õpetamine on vabatahtlik.

Usuõpetuse printsiibid ja temaatika on fikseeritud Haridusministeeriumi poolt kinnitatud õppeprogrammis.

PÕHIKOOLI JA GÜMNAASIUMISEADUS

Peatükk I, § 3 lg 4. Usuõpetus on mittekonfessionaalne ja selle õppimine õpilasele vabatahtlik ning õpetamine koolile kohustuslik, kui seda soovivaid õpilasi on kooliastmes vähemalt 15.

§31 lg 1: Õpilasel on õigus: [...] valida õppeaineid koolis õpetatavate valikainete piires.

Lastekaitse seaduse § 11 näeb ette, et lapsel on õigus ning tal peab olema võimalus otsida, saada ja jagada mitmekülgset humanistlikku informatsiooni, osaleda organisatsioonides ja liikumistes

PÕHIKOOLI-JA GÜMNAASIUMI RIIKLIK ÕPPEKAVA

(Vastu võetud Vabariigi Valitsuse 25.01.2002. a määrusega nr 56 (RT I 2002, 20, 116), jõustunud 1.09.2002.)

<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12888846>

RELIGIOONIÕPETUSE AINEKAVA KOMMENTAARIDEGA.

Riiklik Eksami ja kvalifikatsioonikeskus 2007 kogumik "Religiooniõpetuse õpetamisest." (lk. 7-16);
Religiooniõpetuse õpetamisest. Valk, Pille

ÕPPEKAVA ARENDUSE KESKKOND: <http://www.ut.ee/curriculum/447135>

ÜLESANDED

1. Test seadusandlusest
2. Lugeda RÕK ja RÕ ainekava. Koostatada ÜKS allolevatest ülesannetest:
 - RÕ apoloogia koostamine vastuseks mõnele enda valitud kriitilisele artiklile ajakirjanduses
 - RÕ "reklaamkõne" õpilastele
 - RÕ "reklaamkõne" lapsevanematele
 - RÕ "reklaamkõne" direksioonile
3. Võrrelda religiooniõpetuse ainekava kahte versiooni (max. 15p)
 - Millised on peamised muudatused, mida on tehtud?
 - Mis on nende muudatuste tugevused ja nõrkused?